

IOAN. BAPTI-
STAE FOLENGII
MANTVANI COMMEN-
TARII IN DIVI IA-
COBI EPISTO-
L A M.

IACOBUS Dei & domi-
ni nostri I E S V Christi
seruus duodecim tribubus,
quæ sunt in dispersione, sa-
lutem.

IACOBUS huius Epistolæ autor quis fuerit non in unam conueniunt sententiam scriptores. Verùm si Aegesippo autori grauiſſimo, qui sub tempora ferè Apostolorum floruit, habenda est fides, ut meo sanè iudicio haberi debet, alius omnino fuit ab illis huiusce nominis apostolis, qui in numerum eum sacrum senatorum terræ cooptati cum Christo familiariter uixerunt, Volunt tamen Mariæ materteræ Christi filium fuisse, atque ob incredibilem quandam morum coniunctam cum innocentia uitæ maiestatem cum Iusti, tum fratris domini cognomentum meruisse. Vt ut opinentur, secumq; hac de re discordent autores, mira tamen de illius unanimes integritate referunt ac sanctitate: ob quas sanè partes post Christi mortem statim ab apostolis ad id muneris electus, Ecclesiæ præfuit Hierosolymitanæ, usquedum ab Anano pontifice crudeli-
b ter

ter occisus eam de se reliquit opinionem, ut passim creditum sit, exitium illud famosum ciuitatis propter immeritam tanti uiri cædem contigisse. Is itaque Iudæis, qui ob acerbiter persecutionum post mortem Stephani ortam, aufugerant, sparsimq; oras finitimas peruagabantur, iam senex scripsit: illos hortans, ne in ferenda Christi cruce, quæ in aduersis fortiter tolerandis uersatur, fatiscerent: oblatumq; laborem, exercendæ nimirum uirtutis occasionem detrectarent. Primùm quidem se seruum Dei appellat, qua appellatione nihil excellentius audiri potest. Seruus enim, si frugi seruus est, suo posthabito iudicio ac uoluntate quæ domini sunt sui ulla absque cunctatione curat, illum ante omnes honorat, ab illoq; uitæ ferè usum expectat. Seruio, inquit, potentissimo rerum omnium effectu Deo: seruio illius filio I E S U Christo, qui sua morte mihi uitam restituit: quiq; cum patre ipso mihi Deus est ac dominus: & is quidem liberalissimus: cuiq; nomen est I E S U S, unctusq; à patre ut sit rex uniuersorum? Hæc ferè Iacobus in ipsa salutatione. Cæterùm in tribus duodecim distincti erant Iudæi, qui tunc (ut diximus) propter immanitatem persecutionum per uicinas regiones dispersi erant. Hos ad hunc igitur modum consolatur dicens:

• **Omne gaudium existimate fratres cùm in uarias incideritis tentationes.**

Pro maximo (ait) gaudio, lucro etiam ducendum erit, cùm in uarias multiplicesq; incideritis (hæc est crucis effigies) & molestias, & ærumnas. Vocat probationem fidei tentationes, quarum attritu, tanquam in lapide lydio, cuius simus temperaturæ ac roboris in palæstra spiritus à Deo probamur: quare intulit:

Scitis quòd probatio fidei uestræ patientiam

tientiam operatur : patientia autem opus perfectum habet , ut sitis perfecti & integri in nullo deficientes.

Explorationem , ut dixi , fidei intelligit : quæ in aduersis, ut aurum solet in igne, exactè exploratur: datq; sui notitiam in istius generis flamma atq; ardore, unde germen quoddam eximium diuinumq;, quam patientiam appellat senex sanctissimus, emergit: expectationem nimirum cælestium bonorum, sufferentiamq; in conflictu carnis pro Christo uoluntariam. Hoc enim scopo, firmaque animi persuasione, nihil non mente etiam imperterrita toleramus. At uide tu excellentiam istiusmodi germinis propè infinitam, Opus, inquit, perfectum habet. Nullo alio certè tam digno, ueroq; ornari potuisset elogio patientia, quàm perfectionis: quippe cui nihil omnium desit. Benciuolentiam erga hostes quoq;, non solùm erga amicos, atq; illos, qui aliqua nobiscum coniuncti sunt necessitudine, intelligit. Nam tum demum illud esse perfectissimum patientiæ genus arbitramur, cùm quis lacessitus affectusq; iniurijs bene uult illis, qui inferunt: quæ est norma Christianæ philosophiæ necessaria. Iccirco additum est, Ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes: hoc est, ut nullo sitis diminuti destitutiq; ad res spirituales pertractandas auxilio atq; ope: ut eo sanè modo rota Euangelica ac gyros à se exiens ad se laboriosissimo consummato cursu redeat: quæ est quædam imitatio diuinæ prouidentiae, atq; pulcherrimæ in gubernandis rebus conditis sapientiæ: Ex quo quidem fonte nostra omnis ortum habet diuinorum cognitio & gustus. Qua de re ait:

Si quis uestrum indiget sapientia, postu-

b z let à

let à Deo , qui dat omnibus simpliciter , & non impropere , & dabitur ei.

A fonte quidem petendæ sunt aquæ lucidæ , non à lacunis. Si cui deest , inquit , sapientia , nempe rerum earum , quæ ad peragendum piæ uitæ cursum per opportunitatē sunt , disciplina : à Deo solo id petat. Ipse quidem uniuersalis bonorum erogator est , datq; sua dona cum effluēter & copiosè tum simpliciter & animo candido : nihil scilicet repositū ob collatum beneficium , nec impropere : multo minus indignabundus obiurgat obijcitq; , ut solet arrogantia humana . beneficia : sed dat ut abundanter , ita ingenuè sineq; spe ulla remunerationis. Quam ob rem quū Deum nostris interpellare precationibus audemus ut det nobis sua largiter & ingenuè , qui ne æreum quidem obolum dare uolumus indigenti sine spe lucri & quæstus ? At qualis is esse debeat cui sapientiam petenti nō queat non præsto adesse Dei benignitas , mox aperit dicens :

Postulet in fide nihil hæsitans.

In fide hæsitat , qui ueretur possitne dare Deus , uel ne uelitne curam nostri habere , uel ne. Vanum profectò istuc est genus timoris ac diffidentia eo maximè tempore quo cuncta firmæ esse debent ac fixa in Deo. Alioqui,

Qui hæsitat similis est fluctui maris , qui à uento mouetur , & circumfertur.

Vide cuius rei æquiparetur instabilitati uir orās Deum hæsitabundus : similis , inquit , est fluctui maris fracti , qui fluctus nulli aptus est formæ suscipiendæ , atque impressioni , eo maximè in statu quando à uento aliquo procelloso rumpitur , insanoq; iactatur mugitu. Sic mens dubia nulli est idonea afflatibus Dei recipiendis ,
nec

nec capax est numinis. Qui igitur istiusmodi affectus est persuasione, ut rogare debeat nihil cum fide, immo anxio animo & ancipiti, is in hac saltem parte certò statuatur, credatq; se nihil prorsus rerum earum quæ rogat impetraturum.

Non enim existimet homo ille, quòd accipiet aliquid à Domino. Vir duplex animo inconstans est in omnibus uijs suis.

Virum duplicem uocat uirum inconstantem, sui dissimilem, atque suis in actionibus, quæ sunt illius uix, & uarium & futilem, & qui modò præsentium, modò futurorum tenetur desyderio: ut ferè sunt nostræ ætatis spirituales: quibus, ne quid sibi ad corporis commodum, ne dicam luxum, deesse possit aliquando, prima est cura, & ea quidem solitudinum plenissima ac trepidationis: adeò imbecilli sunt nonnulli, etiam illorum qui grandiori sunt ætate, in fide Christi. Memini haud rarò mihi iuueni à quodam sene ex primarijs mei ordinis hominibus dictum esse, se prorsus regendarum animarum sarcinam, ut ipse aiebat, periculosam fastidire, exhorrereq;: iccirco cupere, quàm primum posset, onus illud à iam decrepita ceruice, ac rugosa, excutere: nisi ne quid sibi in posterum ad copiam uictus, atque abundantiam illam rerum, qua solitus erat uti, deesset, continuis angeretur curis. Animum certè sene in illo non omnino malum inspexi, sed fidem desyderauit. Sic erat ille, pavidus nimirum, anceps, tenax, semperq; subtristis: & cui placuit magis tandem ferre ita sarcinam, tametsi uietis iam uiribus atque effœtis, quàm deposita cum suæ tum cæterorum consulere quieti: ne quidquam scilicet deesset, néue uictus sordidius forsan, & auarius ab œconomo sumministraretur: non essentq; qui, ut prius, illius parèrent dicto. Illa itaque tam me-

ticulosa perseverante in illo diffidentia, mollicieq; animi senili atque enerui, mortuus est, nullo relicto sui desiderio posteris, neque rei administratae per tot annos nomine digno memoria atque immortalitate. Quò uerò dubij istiusmodi abeant post mortem animi, ego quidem demens si id definitio: totum id Dei esto iudicium atque arbitratus. Domini domini certè sunt exitus mortis, non hominis suis in iudicijs proferendis parum cauti. Quantum autem ad nos attinet, qui sub Dei lege & instruimur, & custodimur, uenerabundi ad id, unde digressi sumus, reuertamur.

Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, diues autem in humiliatione sui, quoniam sicut flos foeni transibit.

Vide quid pariat contemptus proborum in mundo, gloriam utique, atq; exaltationem in coelis. Glorietur, inquit, homo oppressus, atque ob Christi religionem derisus. Nam eam demum solidam esse laudem ac gloriam arbitramur, cum quis dignus censetur qui pro nomine I E S U contumelias subeat, quæ uera est exaltatio, sublimitasq; excelsa, ac diuina, etiam in terris. Nulla certè cum hac comparanda est dignitas, nulla celsitudo, nullus honos, nullumq; potest esse triumphigenus quod huic non cedat. Contrà autem, diues satis per se ob diuitias celebris & honoratus, in illo totus sit, ut ab ijs, qui rerum facilè caducarum imagine falluntur, amens existimetur: quippe qui pro religione diuitias negligat, illisq; imperet, non pareat. Haud parua quidem ea est laudatio atq; existimatio diuitis, si pro Deo atque illius religione tutanda uecors habeatur, ac insanus. Pro huiuscemodi sanè rerum copia ac merce diues gloriari debet, nō pro luxu, rerumq; humanarum abundantia, unde facilis oriri solet à Deo defectio. Difficilima

lima profectò res est, sublimem quempiã, & ab omnibus passim honoratum, & cultum, summisè posse atq; humiliter de se sentire, cupereq; ab alijs sic haberi: uel saltem habitum sedato ferre animo ac tranquillo. Et ut quidem permultæ sunt causæ, quæ possunt in hanc laudabilem cogitationem & conatum eum inducere, Cui quammaximæ sunt diuitiæ, neq; illa in postremis censi debet, cum recolit istius generis felicitatem quamuis in supremo locatam bonorum gradu, citò finiri, atque instar florum commarcescere & interire.

Exortus est, inquit, sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor uultus eius perijt.

Vocat uultum floris, illius elegantiam, atque aspectum eum delectabilem cum uiret: Verùm succisus mirum quàm citò perlanguescat, atque elegantem illam amittat gratiam.

Ita & diues in itineribus suis marcescet.

Ad eum sanè, inquit, se habet modum omnino, quo flos, diues: qui in accumulandis opibus, non contentus mediocritate, totus est (flos, ait, fœni præterit, marcescitq; quamprimum) suisq; in itineribus suum more in coeno cupiditatum uolutatur, & immoritur. Itinera diuitum appellat illorum tum consilia, tum motus animi, appetentiasq; ad res caducas insaturabiles & infinitas. Talibus enim itineribus ac uijs gradiuntur diuites, & suum perficiunt uitæ cursum, si ex illorum præsertim numero sunt, de quibus sic David, Diuites eguerunt, & esurierunt. Nam huiusce generis diuites egent ut plurimum, atq; ea non magis possident quæ habent, quàm quæ non habent. Et cum perpetua ueluti siti diuitias inhient, obtineant quoq; nunquam tamen sat est

b 4 dicunt.

dicunt. Propterea semper miseri sunt, licet uulgo fortunati uideantur ac beati. Verùm non hi beati, sed

Beatus uir qui suffert tentationem, quoniã cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam promisit Deus diligentibus se. Ecce iterum tibi explorationem in medium adducit fidei: quæ sanè per assiduos aduersitatum ictus erudita, atque ad ultimam demum perfectionem euecta, donatur corona: non querna, non murali, non laurea, non populea: sed uitæ, sed salutis, sed meræ beneficentiæ Dei: promissa quidem ab origine rerum, non utique omnibus, sed diligentibus tantummodo tam eximij doni autorem, ac gratiæ. O felix, inquit, uir illæ ac beatus, qui pacato recipit animo & tranquillo correptiones Dei, fertq; imperterritè flagella mundi: sed ea potissimùm, quæ religionis ergo ac pietatis ab impijs inferuntur. Is absq; dubio coronam, brabiumq; recipiet iustitiæ, quæ est uita immortalis, ac beata cum Deo, qui illam in perpetuum duraturam iam inde à conditarum rerum exordio pollicitus est se uerè diligentibus: non (qui mos est simulatorum) & fictè & dolosè. Et cum hæc ad huiusmodi se habeant modum,

Nemo tamen cum tentatur dicat, à Deo tentor.

Tentari hîc uocat impelli ad malum perpetrandum. Talem profectò uim atq; impulsus non Deus quidem ipse purissimus, sed ipsi omnino affectus prauis ac fordidi hominum ex sese creant, atque ex formis extrinsecus receptis (quas irritabiles appellat Lactantius) ad se reuocant. Scelus id esset igitur planè inexpiabile, impulsionem istiusmodi turpissimam ad peccatum Deo attribuere, qui adeo candoris amans est, atque innocentia
animar

animarum, ut nullam aliam ob rationem se illis uitam exhibiturum æternam pollicitus sit, nisi quoniam aut peccatis abstinuerint, aut ab illorum sorde emerferint, robustissimeq; à tam turpi dominatu se ui naturæ adhibita uendicauerint. Nemo itaque tam duræ mentis sit, & crudelis in suum benefactorem ac patrem, ut cùm ad peccatum sollicitatur impelliturq;, dicere audeat, à Deo hæc in appetentias ineuitabiles obtrudor, cogorq; ad ea perpetranda, ad quæ inuitus pertrahor. Ipse enim neminem tentat. Quid?

Deus intentator est malorum.

Ad nullum, ait, committendum flagitium prouocari potest res tam sublimis ut est Deus. Et quemadmodum ad rem nefariam ullam commoueri non potest purissimæ naturæ Deus : sic neminem ad malum instigat & prouocat.

Vnusquisq; uerò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.

En origo nostræ miseræ, en fons totius nostræ prauitatis. Vi quodammodo concupiscentiarum illecti, à rectoq; iustitiæ itinere deturbati, atque illecebris mundi uarijs inescati labimur, deflectimusq; à uia uitæ, ac Dei: & tandem in tortuosissimos sponte nos nostra impellimur inextricabilis labyrinthi uitiorum mæandros ac gyros, ne dicam uoluptuarios anfractus, suauesq; mortis species. Quilibet igitur à se irritatur ad malum, à se germen trahit peccatorum letale, à se cadit, atque suus ipse est ad mortem impulsor : tantū abest ut suum queat esse à tot malis leuamen atq; effugium. Id Dei munus est, quo uerissimam illam Dei ipsius diffinitionem in nobis locū habere sentiamus : Ex te, inquit, perditio tua Israël: à me autem salus. Sed ordinem iam uideamus tam efferi partus, ut est peccatum.

Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: Peccatum uero cum consummatum fuerit, generat mortem.

Concupiscentia primum, uti lena impudens, uoluptates proponit illicitas: quas sanè ubi tanquam camarianam permouerit, in mentemq; quasi foetum adhuc informem obtruserit, parit peccatum, turpe illud quidem ac plumbo grauius: uerum suis nondum omnibus effigiatum membris, nisi posteaquam pleno omnino consensu in opus exierit: tunc mortem parit, æternam nimirum, qua animæ à Deo separantur deserunturq;: proinde mors depascet eas. Itaq; à carnis illecebris, atq; hamatis concupiscentiarum plagis formatur peccatum in anima, unde mors sequitur æterna: non à Deo, qui peccati destructor est, atq; illius imperij demolitor.

Nolite igitur errare fratres dilectissimi.

Culpam scilicet uestri lapsus, atque ultroneæ defectio- nis à uita in Deum reijcientes. A tam bono enim domi- no quid mali unquam quis timuit? Certè equidem

Omne datum bonum, & omne donum perfectum defursum est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, neq; uicissitudinis obumbratio.

Omnis, inquit, res bona, donumq; sublime & perfectum à Deo Opt. Max. proficiscitur. Non malum, non noxæ, non ad lapsus, ut uos amentes suspicamini, impulsiones. Neque est Deus fallax: aut, ut sunt ferè homines, incon- stans & uarius. Qua de re nulla afficitur mutatione, semper idem est, sui nimirum similis, ac simplicissimæ operationis: tantum abest, ut penes eum ne momentaneæ quidem reperiantur uicissitudines, ac rerum loco- rumq;

rumq; intercapedines. Non profectò est Deus ut sol iste uisibilis, qui recedens à nobis inducit noctem. Ipse enim Deus semper lux est, atq; omnium luminum & origo & fax, à qua lumen haurit quicquid uel in coelis uel in terris capax est lucis & uitæ: ac tandem sicut tenebræ eius ita & lumen eius. At uerò ut infinita illius bonitatis argumenta præteream alia, id unum afferam, quo haud ignorent mortales cui rei ferre acceptum debeant quot sunt, quot uiuunt, quot beatitudinem spe minimè dubia præstolantur, uide quid inferat.

Voluntariè nos genuit uerbo ueritatis.

De noua, quæ facta est per uerbum uitæ, loquitur renascentia, atq; innouatione in Deo. Volens (ait) Deus, ultroq;, nullis nostris astrictus meritis, ac uitæ integritate, cum digni potius essemus morte, nos uiuere uoluit: ultrò nos suos fecit, ultrò in sortem filiorum suorum cooptauit, acciuitq; ad uitam uerbo ueritatis, nempe fidei, gratiæ, uocationis, pollicitationisq; suæ æternæ. Hoc quippe uno promissorum fulcimento in primis excitati sustentamur, in Deoq; uiuere incipimus perfectum uitæ statum, ac tutum, post hanc tempestuosi maris procellam assequuturi. Ipse enim Deus ab æterno uitam beatam suis pollicitus est, firmauitq; iuramento pollicitationem. Quare ut esset uerax, uerbumq; illius ac promissio firma esset, quod promisit præstitit: req; ipsa tot ueteribus patrum uaticinijs ac prædictionibus adeo celeriter respondit, ut stantes iam sint pedes nostri in atrijs felicissimis Hierusalem. Et hæc quidem omnia

Vt simus initium aliquod creaturæ eius.

Hoc est, ut nos inter cæteros homines, tanquam primitias è frugibus selectas, honoratiores faceret. Honorem quidem hunc, ac nobilitatem à uerbo habemus
ueri

ueridici Dei, qui sic promisit. Cæterùm primitiæ frugum de more pulchriores ad honorandum magis sacrificium Deo offerendum, aut munus principi, deligi solent. Ita ab æterno à reliqua secreti sunt turba filij Dei in hoc mundo, quo donum unigeniti magis esset gratum Patri æterno.

Itaque fratres mei dilectissimi, sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Ira enim uiri iustitiam Dei non operatur.

Et si quidē uir sanctus uidetur uelle nobis sitim quandam laudabilem audiendi uerbi Dei, è cuius auditione uita oritur animæ, quæ uita est fides, insinuare: afferunt tamen sanctiores de illis potissimū hîc loqui, qui facile, ne dicam arroganter, sumant sibi prouinciã alios de ijs sæpenumero, quæ igitur ignorant, aut ad quæ instituenda idonei minimè sunt, edocēdi. Mirum quàm impudenter se ad id ingerunt muneris nonnulli: muneris inquã periculosissimi, magniq; apud Deum momēti, cuius doctrina maxima cum trepidatione ac reuerentia est pertractanda. Quocirca leuitatē quorundū præuidens uir sanctus aiebat, Sit homo uelox ad audiendū, tardus ad loquendum: quod perinde ac si dixisset, Eligat unusquisque potius nomē discipuli quàm magistri in academia religionis: quæ uitæ ratio tutior est, magisq; trita, ac patrum uestigijs frequentata. Immò, quo aliū haud minoris periculi non ignoretis scopulum, dico inculcoq; Sit quilibet uestrum tardus ad iram. Causam affero, dicoq; iram hominis iustitiã Dei nō posse exequi. Heu pestem neruis omnibus nostris à contubernijs exterminandam simulatq; audimus hominem iratum iustitiæ Dei haud posse obsequi. In animo certè irato nulla potest residere pietas,

pietas, nulla religio, lex nulla, nisi praua. Qua de re non sine singultu ac lachrymis, credo, clamabat Salomon: Vir iratus non paret Dei mandatis. Vbi igitur est iracundia, ibi locum habet nullum iustitia, nullum æquitas, nullum probitas: ac demum neq; ius, neq; fas seruari potest. Quam ob rem hominem iracundum (ut sæpius rem tam necessariam repetam) nulli posse esse usui humano, multo minus diuino, ex ijs quæ dicta sunt quis non iudicat? Et tamen ad utrunque quomodo aptatur usum: quàm uerò aptè, tu qui legis, forsan & experiris, esto arbiter, simul ut audis iratum hominem Dei præceptis non posse (adeo induit) obtemperare: & tamen iustitiæ perfectionem in seruandis Dei iussionibus sitam esse non dubitamus. Verùm usum hunc turpem ac morem cum cæteris huius seculi (fermè dixi plumbei) infinitis ac deploratis, optamus magis tolli, quàm speramus. Iccirco ne status rerum pub. interturbetur, ut solent graues sarcinæ atq; onera à baiulis ferri, ferimus spe lucri.

Propter quod abijcientes omnem immundiciem, & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum uerbum, quod potest seruare animas uestras.

Puto & hanc admonitionem ad superiora irati hominis referri posse: nam præterquam quòd nulla affectus est religionis persuasionem, ut plurimum immundus est, malitiosus, abhorrensq; ab insitione uerbi Dei, quo medio seruantur animæ, uiuuntq; in ipso ut solet surculus in trunco uiridi, aut malleolus in uite. Refertur etiam ad cæteros, quos ut filios Dei ingenuos admonitos esse de ijs omnibus uoluit, quibus iter impeditur ad Coelum. Immunditiam uocat omne genus iniquitatis

namenti, sordesq; peccati omnes: Abundantiam autem malitiæ, superfluum intelligit usum rerum illarum, quæ ad perfectam adumbrandam uirtutum formam uiam obstruunt. Superuacua quidem illis omnia amputanda sunt, qui ad Deum tendunt, ut solent superuacua ab artificibus suo ab artificio detruncari, aut ramenta à fabris delimari. Cupiditates itaq; ac mundicuras, uult nostro ab animo talibus monitis euulsum iri. Nam peruersæ cogitationes (ait Sapiens) separant à Deo. Quare ne tam periculosam subeamus iacturam ut est amissio Dei, danda erit opera ut curæ omnes, & cogitationes uel uanæ uel inutiles nostro ab animo relegentur, proculq;, quemadmodum solent exta proijci cruenta ad aras dæmonum, proijciantur. Contra autem uice rerum istiusmodi uitiosarū in mansuetudine suscipite insitū uerbum, uerbū dico, quod potest seruare animas uestras. Num talis de cæteris uerbis prærogatiua, quamuis diuinis & utilibus, id dici queat, atq; illis applicari, haud sat scio. Illud autem maximopere cauendum à filijs Dei, ne arroganter, aliæ uel mēte quàm ut est institutum, aut discant, aut doceant tam salubre uerbum, ac doctrinā planè cœlestem, atq; in secretissimis diuinæ caliginis recessibus abditam: iccirco luce opus est, & ea quidem purgatissima, atq; à cœlesti patre per tubulos aureos sui amoris in nos effusa. Vnde non sine maxima est additū ratione, In mansuetudine suscipite: hoc est, animo cū pacato, tum ab omni rixosa disceptatione, & sui confidentia, quæ admodum fieri solet à benemoratis discipulis, à uobis perdiscēda ac pertractanda diuina est lex: quod sanè est uerbum insitum in regeneratione utiq; acceptum: naturale, nō umbratile, non fictum, non commentitiū: cuius ea est cū primis uirtus, ut testimonium reddat spiritui nostro quòd sumus filij Dei. Est quidem uerbum recōciliationis uerbum

bum pacis, uerbum fiduciae, uerbum quo scimus (ut ait Ioannes) quòd ex Deo sumus. Infitum certè inter sanctos homines semper uel à primis rerù exordijs fuisse Dei uerbum quis iam ignorat? Itaq; naturalis quodammodo semper fuit antiquis patribus de Messia uenturo cognitio, naturalisq; in lege ueteri ac prophetis sensus, atq; intelligentia: licet in inuolucro posita, de aurea Christi ætate, in qua haud amplius lex danda esset in tabulis lapideis populo lapidibus ipsis duriori, sed in cordibus filiorum Dei stylo diuini amoris inscribenda. Ad hunc igitur modum uerbum illud æternum in nobis infitum esse intelligimus, & ut nostrum cum naturale tum proprium: atq; adeò proprium, ut coniunctissimũ esse non dubitemus: interdumq;, nisi prorsus ferrei simus, experiamur, cum ipsis medullis animæ, haud secus quàm sit ratio ac mens, & amplectimur & alijs non inuidemus. Verùm longo usu peccati, atq; antiqua à pietate rebellione ac fuga, penè abolitũ erat. Erat sanè in nobis, sed à cupiditatum spinis obrutum, planeq; incognitum, atq; à scriptura uita ferè expunctum, nostraq; manu (res miserãda) oblitteratum. Quo circa non iniuria præmisit senex sanctus, Abijcientes omnem immundiciem, quam uniuersitatem uitiorum esse diximus: qua qui affectus est, obdurescat oportet audito uerbo uitæ. In accessu itaq; Christi ad nos, agricolæ nimirum ueri, ac naturalis sui agelli, falce sua diuina dumos annososq; paliuros ac tribulos succidit, semenq; illud latens apparere occœpit: & tandem è dira illa lue ignorantia stupiditatisq; animorum, tanquam uita ex mortuis emerfit. Hanc autem cognitionem ac sensum, ne dicam reminiscentiam, à lauacro uitæ recuperauimus. Sunt tamen qui infitũ uerbum rationem interpretantur, qua inter melius (sic illi aiunt) & deterius delectus habetur. Sed prima sententia purior uisa est,

est, propterea quòd de uerbi cognitione in regeneratione recuperata hîc loqui apostolum arbitramur: atq; est de salute nostra tuta (ni fallor) persuasio. Verùm tam efficax uirtus in nobis iterum sterilefcet, latebitq; obscura atque incognita, nisi ad actiones Deo dignas exierit. Si quidem Dei regnum non in sermone, sed in uirtute positum esse, nemo est uel mediocriter in lege fidei eruditus, qui non asserat.

Itaq; estote factores uerbi, & non auditores tantùm, fallentes, uosmetipsos.

Fallitur indubiè qui contentus legis intelligentia, nihil aliud ipsa in lege quærendum esse opinatur. Hinc porrò fit quòd ad pietatis actiones fucis ignauiores appareant quidam: immò (malùm) illis etiam ipsis detrahant actionibus, nimisq; insolenter aduersentur. Quare nulla eis sua illa ex notitia legis ac mysteriorum, quibus grauida tota est lex, prouenire potest utilitas. At tu mihi cui rei comparetur istius generis hominum fatuitas, intuere.

Si quis (ait) auditor est uerbi, & non factor: hic comparabitur uiro consyderanti uultum natiuitatis suæ in speculo: consyderauit enim se & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit.

Vult Deus suam uineam ab optimis uinitoribus custodiri & coli: quapropter ignauiam omnem sua in cultura abominatur. At qui inter ipsos non desunt uinitores (dicit aliquis) qui scientiæ istiusmodi cultum iactitent. Fateor: sed qui sudent ad solem, quorumq; manus in uersandis ligonibus ac rastris occaluerint, aut rari aut nulli. Sed ijs parumper omisis pulcherrimam eruditissimi episcopi excutiamus similitudinẽ. Solent enim hi,
qui

qui faciē in speculo contemplantur suam, in ipsa inspectione simul & quæ deturpant cutem aut componere, aut diluere. Quod si id non curant, sed contenti solūm uanissimo illo prospectu in uitro abeunt, abit & memoria pariter inspectæ formæ. Considerauit (inquit) & abiit: unde oblitus qualis fuerit præse tulit inanem illum fuisse intuitum. Vultum natiuitatis Hebraicè est dictum, pro uultu natiuo seu naturali. Inspexit solūm, (ait) non sollicitus alioqui næuos in speculo depræhen-
 sos corrigere. Quare non cogitans de honestanda cute simulac discessit, immemor sit euestigio inspectæ formæ, qualemq; se uiderit aut falsò, aut dubiè meminit. Ita planè sunt ij, quibus à lege, tanquam à politissimo speculo, propria innotuit forma, quæ est qualitas animæ in lege ipsa expressa. Quæ lex cum à patre luminum sancita sit, sine ulla errorum caligine uel ipsissimas in animæ uisceribus inueteratas aperit maculas, ostēditq; palàm notas illas occultas, parum à plerisq; animaduertas. Sic sanè agit lex spiritus, sic est natura uerbi Dei insiti in nobis, sic sumit formam speculi absterfissimi pietas. Iccirco danda est opera, ut simul cum doctrina legis crescat & cognitio nostri: qua aucta, augetur etiam nostræ actæ uitæ detestatio, atq; amor cogniti boni, quod in lucidissimo uerbi Dei speculo latere, immò latius in dies detegi & splendescere conspiciamus. Atque hoc sanè modo ac ratione, cū assiduo legis intuitu coniuncta erit nostri curatio, creabiturq; in nobis habitus quidam atq; usus ad spiritualem nitore informandum perpetuus etiam sine noua legis instructione quæ lex cum spiritualis sit, in spiritu perficitur, illiq; obtemperatur in primis: exin ad actiones trāsitur externas, quibus cum Deus potissimùm honoratur, tum proximus, qui re nostra indiget, quàm non fuerimus ignaui legis auditores experitur: sentitq; re ipsa Dei filios cuti curandæ

randæ interiori assuetos, nec externū quidem cultum negligere: qui cultus in subleuandis maximè fratribus ac domesticis fidei cū re, tum uerbis atque hortatu ad uitam Deo dignam uersatur. Talibus (opinor) est dictum quod sequitur,

Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea: non auditor obliuiosus factus, sed factor operis: hic beatus in facto suo erit.

Vocat legem Dei, speculum nimirum animæ, legē perfectæ libertatis. Encomiū hīc Euangelij nobilissimum depræhenderunt sacri interpretes: ut pote qui nullam aliam in ueterum scriptis agnouerunt libertatem, quæ huius nostræ umbra non extiterit. Lex uetus cū minarum plena esset, ac terrorum, seruis potius quàm filiis imperabat. Contrà uerò noua filiorū lex est, & quæ lex Christi Dei unigeniti nuncupari debet: tanquam quæ amoris plenissima sit ac libertatis, per filium quidem à iugo tam legis, quàm mortis exempti sumus. Nam de ueteri illa, quam seruis conuenire diximus, in Paulo legimus, nihil eam ad perfectionem adduxisse: noua uerò Christum docet, ac nobis conciliat: qui cū filius sit, liber est, libertatemq; subinde cæteris suppediat: nanque in spiritu, qui huiusce sedes est libertatis in primis colitur. Huc igitur tanquam in abstersissimo speculo, non solū mentis figendus est intuitus, uerū etiam in ipsa & dies & noctes perseuerandum est inspectione: ne citò à conspectu illo necessariò cessantes citò etiā in corruptæ naturæ obliuionē incurramus. Proinde additur, Qui permanserit in ea, lege utique libertatis, fructum procul dubio suæ referet perseuerantiæ. Nam qui durat in conflictu, uictor tandem ex acie discedet,

scedet, & beatus in factō suo erit. Prorsus (inquit) mortalium excedet conditionem, eritq; ad exequenda Dei opera & felix & beatus. Audeo equidē affirmare beatum cēseri posse neminem, si perfectæ cognitioni legis, si perseverāti in illa instituto ac studio, si miraculis, si ecstasi tandē illi sublimi, qua Deo similis fit anima, sanctas renuerit addere operationes cū offertur occasio. Operosa certè est fides, & quæ perpetuo sudore & exercitatione in ijs, quæ ad Deū attinent, occupetur. Ne, oro, sinamus nos semiuiri tam imprudenter à persuasione nescio qua inertī deludi, nostræq; imponi socordię. Regnum quippe Dei paucis sudantibus, nullis ferè supinis atq; ociosis concedi solet: At uerò quidem quò impedimenta cursus huiusce nostri spiritualis omnia facilius & demonstrari possint & quoad eius fieri potest amoueri, sic erit dicendum:

Si quis putat religiosum se esse, & non refrenat linguam suam, sed seducit cor suum, huius uana est religio.

Seducit cor, ait: hoc est, errare, in curisq; turpibus uagari permittit & superuacuis. Mortifera sanè hæc est seductio, cū quis ultrò domicilium diuinitatis (id nomen cor sibi uendicat humanum) obscœnis turpificari finit habitatoribus: sæuis nimirum affectionibus, & cupiditatibus: ex quo quidem fonte turbido petulantia linguæ prodire solet. Ideo asserere non est ueritus, huic uanam esse religionem atq; inutilem, qui effrenem habet linguam, ac procacem. Sed de uitijs linguæ nonnulla postea: hoc tantū in præsentia dicere non uerebor, Superfluam penitus nostram fore seruitutem in obsequio religionis, uanum item sudorem, inane studium, ac plusquam nihili conatum ad diuina, si linguam permiserimus in quæuis, quæ ad religionem nō pertinent,

diuagari. Qualia uerò sint ea, quibus tanquã columnis fulcitur religionis structura, non est nostri instituti modò, qui aliud agimus in hac maximè commentariorum breuitate, scribere: quanquam in cæteris commentarijs nostris, partim in psalmos omnes, partim in primam diui Ioannis epistolam editis, cum fusius, tum opportunius dicta sunt multa. sed ad sanctissimum Christi legatum redeamus.

Religio (inquit) munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, Visitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire in hoc seculo.

Opera (ut uocant) misericordiæ uniuersa sub duabus uocibus pupillorum & uiduarum complectitur, quæ propriè naturaliterq; sunt opera (ut sic dicam) cognata fidei, itaq; coniuncta, ut si his careat, inutilis prorsus sit, & (ut illam appellat Iacôbus in sequentibus) mortua censeatur: hoc est, quæ Deo non probetur. Nerus is igitur est robustissimus religionis nostræ, ac necessarius, uiduis in miseria aliqua constitutis & oppressis, destitutisq; orphanis & pupillis opem ferre, illosq; ab auara tum magistratum, tum affinium ingluuie asserere: atq; de proprijs fortunis, si re nostra indigent, illis opitulari. Mirumq; frequenter legimus in libris ueterum, Deum se defensorem turbæ istiusmodi calamitosæ appellare. Nouerat sanè quidẽ diuina illa mens, quàm tardi futuri essent homines ad actiones pietatis. Quare illorum se fore uindicem tutoremq; hominum pollicetur, quos à plerisque contemptum iri præuidebat. At tu, quæ ad perfectissimum nanciscendum religionis statum, integrum nimirum innouatæ uitæ candorem & puritatem asserat Iacôbus animaduerte: Et
immac

immaculatum, inquit, se custodire in hoc seculo, illecebroso sanè, & usquequaque blanditiarum plenissimo. De innocentia, (ut diximus) morumq; integritate loquitur: quemadmodum de affectu illo mihi ac pio, quã misericordiam appellare consuescimus, iam antea dixerat. Id enim ad subleuandos miseros attinet, illud ad nos: utrunque uerò ad promerendum nobis Deum necessarium. Nam in misericordia (id membrum est charitatis, atque adeò fidei præcipuum) & innocentia tota uis nostræ religionis est posita.

C A P. I I.

FRatres mei nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri **I E S U** Christi gloriosi.

Fides æquè patet omnibus. Proinde nefas esse existimamus, quam uniuersalem esse uoluit Deus, particularem arbitrari, atque propterea absurdum quendam in censa Dei familia delectum facere. Erant in primis annis Ecclesiæ qui in cœtibus sanctorum (ita tùm uocabantur Christiani) morem nescio quem alienissimum à professione apostolica inducerent: ex quo non parua oriebatur non solùm admiratio, uerumetiam confusio, ac non rarò à iam inceptis institutis defectio, & fuga. Hos castigat Apostolus noster grauissimis utens argumentis, probansq; in Academia Christi haud alios quidem alijs præponi debuisse iccirco quòd diuites essent ac nobiles: sed quatenus nobiles essent uirtutibus, bonisq; animi diuites. Hi quidem in conuentis quotidianis sua haudquaquam carere debuissent cùm existimatione, tum dignitate. Sic erant illius tempestatis homines prauo nimirum usu illo corrupti, quẽ nostri postea audacius auxere. Deus bone, quæ monstra rerum? quas

chimeras, hippocentaurusq; aspectu horrendos, consuetudine intolerandos, conuictu mortiferos exaltant nostri æui principes? Iam ferè istiusmodi loca illa omnia, quæ moestæ lugubriq; debentur probitati, occupauerunt: expulsis interim uirtutibus, ac piè sancteq; uiuendi norma pro hoste habita: nullaq; subinde proposita ratione, sint ne uirtutes in causa, an turpes artes, obsequiaq; minime dicenda, atque coniunctis cum fordidissimo quæstu dolis illis infinitis, quibus comes est perfidia, perampla ambitio. Fratres (inquit) ne committatis ut mos ille penè apud uos inueteratus post hac in domo fidei perduret, & inualescat: neque uelitis communi in re proprios uniuscuiusq; sectari affectus. Christus enim sacrosanctæ suæ religionis fundator æquè omnes ad fidem uocat, & nisi refugiant recipit & amplectitur: in ipsoq; uocatu ac ductu nullum habet delectum magnæne sint, an parui atque neglecti in mundo, qui uocantur. Quòd si habet, pauperes illi magis sunt cordi quàm diuites, ditissimus ipse in cœlis & gloria insignis. Quemadmodum enim (arcanum id est occultissimum) in ops in terris uixit, in glorios, ærumnisq; infinitis obiectus: sic pauperes, sic in glorios, sic ærinosos, atq; à cæteris contemptos pro filijs habuit. Vos contra,

Si introierit in conuentū uestrū annulum aureum habens in ueste candida, introierit autē & pauper in fordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est ueste præclara, & dixeritis ei, Tu sede hîc benè: pauperi autē dicatis, Tu sta illic, aut sede hîc sub scabello meo, & non dijudicati estis in uobis ipsis, & facti estis iudices cogitationum iniquarum.

Hîc

Hic nō loquitur Apostolus noster de ratione delectuq; habendo in honorandis magistratibus magis quàm turba reliqua. Illis enim suus semper, omniq; in loco, atque ab omnibus debetur honos: sed de more quodam loquitur absurdissimo, orto nimirum ab animo quorundam adulatorio et ambitioso, quo qui uti solent, aurum mihi quidem potius, aut gemmas spectare uidentur, quàm probitatem, quæ sæpe in pertenui homine ac rusticano locum habet honoratiorem, quàm in purpuratis, aut serico indutis, addo & mitra ornatis. Hinc fit, quòd reclamante hominum illorum quoque conscientia (quorum interest cuiuslibet uel probitatem, uel improbitatem in partiendis honoribus metiri) diues nonnunquam scelerosus mendico præfertur probo, atque honestissimis prædito moribus, in diuinisq; erudito. Quare additum est à sancto autore, Et facti estis iudices cogitationum iniquarum: hoc est, non rectè discernitis, non intra uos conquiritis probusne sit diues ille quem honorare uultis, an secus: atque ita re non probè existimata disquisitione uel (quæ fieri solet in rebus dubijs) omissa, contra fas, cōtra ius, contra ipsam eandem religionem quam profiterini, & demū contra id quod admonet conscientia, diuitem insolentem atq; impium inopi ueræ religionis studioso præfertis. Atque hunc ad modum quæ uobis peruersæ suggerunt cogitationes iudicatis, & ut rem sanctissime æstimatam & statuitis & decernitis. Quid, oro, monstri id est mendicam conspicere honestatem, uirtutemq; nullo numero habitam, ac probitatem in homine pannoso contemptam in partiendis honoribus præteriri, uitiosoq; diuiti atque auaro, qui iccirco exaltari solet à uobis, quoniã aut improbus est, aut quia affinis, & eiusdem uel patriæ, uel factionis, postponi? Immanis certè istuc est iniquitatis iudiciū, pauperem (ut idem sæpius repetam) quia pau-

per est postponi diuiti quia diues est, nulla habita ratione uitæ alia.

Audite fratres mei dilecti, nõnne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod promisit diligentibus se. Vos autẽ exhonoratis pauperẽ.

Vidẽsne diuitias hĩc fidei iure sibi hæreditario Dei regnum uendicare? Melius dicerem spe illud nequaquam dubia iam penè tenere possidereq; quoniam qui promisit Deus est. Certa igitur nos, qui diuinæ consecrati sumus religioni, manet Dei promissio, nempe uite beatæ cum sanctis. Pauperes porrò dicens, humiles intelligit illos, de quibus sic Dauid, Dum superbit impius incenditur pauper. Hi sanè quidem sunt, qui ob Christi amorem res omnes mundi caducas ducũt & abijciunt, cùm planè sint in fidei regno ditissimi. Cæterum fidei diuitias, ut diximus, sanctas esse operationes à patribus accepimus. Vos autem exhonoratis pauperem: talem profectò pauperem fidei thesauris diuitem, atque in bonis Reipub. cœlestis locupletissimum: haud aliam ob causam, nisi quòd pauper, nulliq; usui penes mundum sit, contemptui habuistis. Ecquid tandem (ut semel dicam) in causa est, quam ob rem tam immodico, atque inepto, & reprehensibili cultu diuites honoratĩsne dicam, an adoratis nescio?

Nõnne diuites per potentiam opprimũt uos, & trahunt uos ad iudicia? nõnne ipsi blasphemant nomen bonum, quod inuocatum est super uos?

Eant modò diuites istiusmodi tam malè de diuitijs cœlestibus meriti, simulatq; eò crudelitatis nonnunquam

deuen

deueniunt, ut Christi pauperes tanquam oues macello destinatas iugulent, plebemq; Dei sicut escam panis (ut prædixit propheta) deuorent: atq; subinde sanctum Dei nomē, ac tremendum, ostentui habeant ac derisioni. Dicite, uos oro, cuiusmodinam sunt illi, qui & uos, & liberos uestros, & totam deniq; familiam uestram crudelissime atterunt? nōne diuites? Quinam sunt, qui uos ui atq; armis sibi obnoxios reddunt? qui uos ad tribunalia interdū iniqua pertrahunt? Qui exactiones ab omni abhorrentes humanitate à nobis inuitis illachrymantibusque exigunt? Exigunt? extorquent potius, & uestris iacturis & incommodis suas coaceruant fortunas: nōne diuites? nōne potentiores? Quinam sunt qui uestras sibi simplices conciliant uirgines? qui uxores? qui filias? qui nurus suo defraudant pudore, atque erga maritos, parentésque & consanguineos tum fide, tum reuerentia? nōne diuites? nōne illi, de quibus legimus quòd gigantes erant super terram? Agitedum ô uos, qui purpuratos & nummosos uestris in congressibus pannosis ac laceris præfertis: nōne uos terret ubi illos eò progressos uidetis impudentiæ, ut audeant nomen Dei sanctissimum (è cuius umbra ecquid non audetis uos?) pessum habere, illiq; non solùm uerbis, sed etiam & moribus, & uita ipsa sordidissima tota obstrepere & obtrectare? Si quidem nulla unquam esset ratio causaq; alia tam efficax, quæ uos ab isto uestro ambizioso ritu, atque adulatorio, reuocare posset: at saltem horribiles, ut dixisse uideor, illorum blasphemix ac maledicta in Deum, & reuocare, & ita procul arcere ab illorum contubernio & conuictu deberent, ut ne nomen quidem diuitum huiuscemodi audire contingeret.

Si certè legem perficitis legalem secundum scripturam, diliges proximum tuum

sicut teipsum, benefacitis: si autem personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege ut transgressores.

Longo seiuncta sunt ac dissita interuallo, Dei legem, quæ uniuersalis esse debet, uelle ad amussim seruare, & in illius obseruatione, in his maximè, quæ ad alium cum subleuandum, tum debito honore prosequendum honestandúmque rebus illis, quæ uirtuti debentur ac probitati, priuatum falsúmque habere uelle delectum, ut hæctenus uidimus. Si animus, inquit, uobis est legem regiam (omnibus scilicet obuiam, atque, ut solent esse leges ciuiles à regibus sancitæ) formidabilem seruare, de qua ita est sanctio, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, rectè sanè statuitis. At illud uos non prætereat, minimè id quidem à uobis perfici posse, si diuiti facinoroso probum posthabueritis pauperẽ. Haud ita quidem seruanda est Dei lex: quæ cum æquissima sit, sua cuilibet impartitur præmia: quæ partim ob animi uirtutes, partim ob uitæ sanctitatem, cuique sic ornato uel ipsa ciuilis iustitia concedere solita est, nedum diuina, cui in primis obsequi oportet. Si itaque habenda est optio & delectus hisce in partiendis honoribus: quî non potius probitatem in obscuro homine deamemus, quàm in locuplete improbitatem? Qui secus actitat transgressor fit legis, etiam si palàm haud uetita appareat occulta istius generis uiolatio & transgressio. Ea quidem charitatis uis est, quæ lex spiritus appellatur ac regia, ut cum à scopo uel parum deerraris, hæc statim te errati moneat & arguat. Et ut sanè in multis hac de re peccare contingat: in nullis tamen erratis, atque à diuina lege transgressionibus ac lapsibus, tam euidentis deprehenditur peccatum, quàm cum in amoris charitatisq; defectu peccatur. Maximum robur istuc in Dei

est

est lege ac uis, immò altior res est atque profundior, quàm quæ ab humano sensu percipi possit : in qua quidem lege ita est scriptum, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Si hæc quidem admitem illum animum, ac tum piū, tum ab omni uanitate semotum, tum uel potissimum in ijs quæ ad perfectionem assequendam eam (qua in Deo uiuitur) attinent, & occupatū & uegetum transferas, uelisq; illum quid hac de præceptione sentiat percontari : fatebitur, credo, se nil tam obscurum, atque ad intelligendum difficile in lege Dei tota reperire : causamque difficultatis afferet quòd scilicet aut à paucis, aut à nemine tam necessarium præceptum, addo & conuenientissimū naturæ, seruari uideat. Verum ego equidem incogitantiam potius hominum, atque ignauiam, ne dicam (quod si dicerem nō errarem) spiritualium rerū neglectum in causa esse arbitror, quàm rem aliam. Dum enim plerique sibi duntaxat ac suis prospiciunt, nullam propemodum habent de ijs, quæ in primis agi debent cogitationem : itaque uiuunt, ac si ipsis solis orbis terrarum uniuersus esset conditus. Quare minus admirandum uideri debet, si neque quæ debentur Deo, neque quæ proximo, aut non intelligunt, aut intellecta prætextu difficultatis exequi renuūt. Ex quo fit, ut quæ ante omnia nesciri non debuērant, tum nesciant, tum prætextu, ut dixi, fictæ ignorationis atque difficultatis (natę nimirum ab indurato inueteratōque iam incessu in uijs, quarum à uanitate abhorret pietas) omittunt. Quocirca miserrimum in modum creuit in mundo ambitio, exorta sanè à proprio amore : creuit perfidia, creuit in pactis, in foederibus, in conuentis, in emptionibus, in distractionibus : in ipsis demum coniugijs & fraus & dolus, atque illud absurdissimū (de quo hīc loquitur Iacobus) iudicium, prauusque mos ac turpis, præferendi probitati improbitatem, insaniam sapientiæ

pienitiæ, modestiæ procacitatem, Deo tandem in distribuendis gradibus affectus humanos, non tantum creuit, quantũ latè adeò iam peruagatus est, ut loca etiam ipsa diuino cultui consecrata cùm inuaserit, tum ut sua iam possideat. Sed dicet aliquis, leuem hac in re una sola fuisse lapsum, atque una in parte tantum læsam Dei legem. Respondeo,

Quicumque totam legem seruauerit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus.

De dilectione cum primis id uolunt ob antedicta intelligi: propterea quòd mandatorum omnium nodus sit ac summa: qua uiolata tota machina præceptorum diruitur: sed de singulis id quoq; dici posse præceptionibus iudico. Quid porrò sibi uelit, Factus est omnium reus, exponit cùm ait, Factus est transgressor legis. Si quidem haud multum adeo refert (si plenam legis obseruantiam quæris) parùmne an multum legem uioles & transgrediaris, ut de facie una in parte læsa est uideri: pustulísne, an ulcusculis, maioribusq; etiam notata sit maculis, quid attinet? læsa est. Ita semper legislato-rem offendit, qui ab illius præscripto uel parũ semelq; recesserit. Quòd si tam grauis non est culpa, culpa tamen est in eo, quòd à scopo legis deerratum est: quod sanè clarius ostendit dicens:

Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit & Non occides. Quòd si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis.

En qui legem sanciuit totam, sanciuit & partes legis. Vnde qui legem tulit de adulterio, tulit & de homicidio. Quòd si adulterium commiseris, furto autem abstinueris aut occisione, legem tamẽ totam foedasti: cu-

ius ea est mēs, ne quā aberres. Itaq; excisus semel quispiam à charitate, quam planè uiolat, qui in religione personas, non probitatem intuetur, uniuersæ erit reus legis à se corruptæ. Rupto deinde semel nodo, aut dissoluta rei alicuius compage, necesse est ut res illa tota fatiscat, & corruat: sic læsa dilectione tota lex læditur: immò nulla est, cùm forma legis sit dilectio, quemadmodum formam hominis ipsam esse animam definiunt eruditi. Ergo his omnibus perspectis,

Sic loquamini, & sic facite, sicut per legem libertatis iudicandi.

Sic lingua, inquit, sic moribus, sic actionibus, tanquam liberi uestram testimonium apud Deum iuxta & homines dilectionem: non ut serui, qui pœnarum metu officium præstant suum. Vobis autem secus agere conuenit, qui per legem libertatis, quæ ad filios spectat, diiudicandi estis. Legem libertatis, ut in superioribus diximus, legem Christi intelligit: quoniam liberam hominis in sui obsequio requirit uoluntatem, non coactam, non ancipitem, non seruilem: seruus enim minis in officio solet contineri, & flagris: filius uerò amore magis ducitur, quàm inuitus trahitur. Præterea lex libertatis appellari potest, quoniam Dei est lex, penes quem nulla est personarum acceptio: sed ut æquè, ita pro cuiusq; meritis iudicat liberè, atq; absq; tricis humanorum affectuum. Dominus (inquit Dauid) liberè agit: iccirco nulli quod à ratione abhorreat subiectus est (quasi pedicis, ut sunt pleriq; mortales) iudicio, & de quo illud scribitur, Iudicat populos in æquitate, ac pauperes in iudicio: de illis uerò, Usquequo iudicatis iniquitatem? & facies peccatorum sumitis? Iudicat igitur comite libertate Deus, ac iustitia: tantum abest ut quæstuosus sit iudex, iniquus uic, aut uenalis: nã cuilibet quod suum est

est liberalissimè concedit: omnesq; , siue sericati sint, atq; gemmatis annulis insignes, siue ueste induti sordida, quorumq; digiti ac manus ad acquirendum sibi uitum occalluere, felicissimè munerat: modò fide diuites ad illius adeant iudicium. Contrà autem multa afficit suæ legis præuaricatores, siue reges hi sint in mundo opulentissimi, siue Iro ipso nudiores. Atque hac sanè lege ac iudice istiusmodi postremum illud etiam ac formidabile peragetur iudicium: & tunc finis uniuersi. Interim autem

Iudicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam.

Gratis quidem uocati estis, cooptatiq; in numerum ac sortem filiorum Dei, & liberi effecti: ita & uos gratis uestras inter uos condonate iniurias, alioquin acerbius subituri iudicium atq; dominationem, quàm illi, qui nondum Christo se dediderunt. Id dicit Iacobus propter illos, qui tam neglectè, immaniterq; habitis egenis, solos benè nummatus honorabant.

Sed gloriatur misericordia aduersus iudicium.

Superat, inquit, iudicium iurisq; sententiam uir clemens: ab ipsoq; rigore legum & seueritate tutus (quemadmodum pugil solet unctus de manu elabi colluctatoris) elabatur. Omni igitur iudicio superior est misericors. Inspice quàm nobili hinc ornatur oratione misericordia. Nulli, ait, iudicio, nulli iuris sententiæ, nulli iudici humano (ferè dixi diuino) obnoxius est misericors. Habet sanè quidem Deum iudicem, sed remuneratorem iudicem, atq; liberalissimum agonothetam. E contrario uerò immitem, inexorabilem, sæuum, & qui suis in sententijs statuendis trux est ac ferus, omni iudicio

dicio & diuino, & humano, & tartareo, subiectum esse existimo: immò qui huiusmodi sunt, iam uel uiuentes dijudicati à Deo sunt. Quo ausu, obsecro, misericordiã à Deo petent immisericordes, atque in proximos suos crudeles? Nequaquam igitur tam incautè nostrã quæramus obtegere dementiam cum nonnullis, qui sibi, forsã & alijs, persuadere posse opinantur, solã nudam fidem ad assequendam beatitudinem, atque æternum Dei aspectum in cœlis, satis esse: ideo quæcunque agere instituunt, siue id bonum sit, siue malum, nihil interesse clamitant, modò fide nixi ad Deum tendant: quem magnopere fide formata in homine delectari, etiam sine actione externa ulla, disputant, ac (malum) nonnunquam obtinent. Verùm, ut ait senex uenerandus,

Quid proderit, fratres mei, si fidem dicat quis habere, opera autem non habeat? nunquid potest fides seruare eum?

Iam cunctis persuasum esse potest ex his quæ à patribus dudum nobis tradita fuere, à concilijsq; decreta, atque usu longo & experientia illorum, qui spretis rebus caducis Deo in spiritu adhæserunt, ostensa: fidem, qua seruantur credentes, neutiquam ociosam esse & cessantem, sed circa opera Dei occupari. Et cùm Iacobus sciscitatur, num fides ualida sit seruare eum qui aliter sentiat, illius persuasionem inanem esse demonstrat. Quæ res quo magis lucida appareat, exemplum adducit ad hunc modum:

Si frater aut soror nudi sint, & indigeant uictu quotidiano, dicat autem aliquis ex uobis illis, Ite in pace, calefiatis & saturemini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt

sunt corpori, quid proderit? Sic est fides, si non habet opera, mortua est in semetipsa. Fides quidem instar ignis est, cui suus insitus est naturaliter calor, splendorq; annexus, ac celeritas. Ita cum fidei natura coniuncta est dilectio, cum dilectione uerò sanctarum actionum copia: quæ porrò actiones eodem omnino curru amoris unà cū fide auriga in cœlū ferri sunt solite, ut admirabili delitiosissimòque præ se tulit spectaculo Eliæ raptus in Carmelo, loco sanè ob illud factum celeberrimo ac religionis pleno. Neque igitur fides sine illis, neque sine fidei patrociniò operationes aptæ sunt ad regnum Dei assequendum: ita ut illa omnino uanida reddantur absque fide: sic fides humi iacet sepulta & inutilis absque exercitatione uirtutum. Mortua, inquit, est per se: hoc est, sola in se manet uacua & extincta, utpote cui sua desit anima, quæ est charitas. An uerò amor queat esse ullus sine aliqua amoris significatione non credo. Quod si potest, potest & ignis esse ignis sine calore ac luce. Simile propemodum huius argumentū adducit Ioānes in sua Epistola his planè uerbis, Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suū necessitatem habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Non uerbis igitur diligendus est proximus solūm, non gerris, non ficta beneuolentia falsisq; pollicitationibus & uanitate, sed opere (ut ait idem) & ueritate.

At dicet aliquis, Tu fidem habes, ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.

Ridicula planè res esset, si cui, qui te aut cibum aut potum aut tectum rogaret, responderes, I tu calefias ac sa-

tur sis, neque illi quæ petit tribueris. Et certè ut uentosa tua illa sunt uerba, nihilq; illi qui rogat utilia: ita Deum irridere uidetur, qui uerbis duntaxat ulla sine fidei significatione, quæ fit operibus, fidem profitetur. Alioqui tam isti sua utilis erit fides, quàm illi egeno tua charitas, quæ nihil dedit. Coniunctissimæ itaque sunt, atq; inseparabiles sorores Fides & Dilectio, unoq; atque eodem omnino incedunt passu in uia iustitiæ, quæ admirabili quadam ratione utriusque perornatur præsentia atque amœnitate: Neque aliud uult dicere Iacôbus in hac sua tota interrogatione, quàm quæ prope modum diximus. Quæ porrò ut dilucidiora appareant, id statim infertur de fide quod sequitur: de operibus postea.

Tu credis quòd unus est Deus. Benè facis: & dæmones credunt, & contremiscunt.

Nudam fidem nullius esse momenti asserit his uerbis, cæteroqui dæmonibus, cæterisq; illorum impietatis imitatoribus, quibus omnibus persuasum est Deum unum esse, profuturam. Rectè, inquit, agis si unum esse Deum credis: uerùm tua ista fides cum dæmonijs etiam conuenit, quibus coniuncta trepidatio quædam est miserissima, qua poenas ab eo illi expectant, quem potentissimum credunt poenarum exactorem. Alio proinde fidei genere ducuntur amici Dei, ac filij: qui ut credunt Deum unum esse, ita eundem ipsum super omnia & amant, & colunt: ab eoque feliciorum uitam, quàm hæc sit præsens, opperiuntur. Interim autem cuius sit uigoris ac flammæ ipsa illorū fides, benefactis, quæ ab amore prodire solent, attestantur. Non illos quidem fugit, fidem, cuiuscunque tandem generis sit, flaccidam penitus esse & quæ uix fidei nomine sit digna, cui suus annexus non sit bonarum actionum, tum uigor, tum usus

d freq

frequens. Vide quid dicat:

Vin' scire o homo inanis quod fides sine operibus mortua est?

Exemplum proferam notissimum omnibus,

Abraam pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?

Inanem uocat hominem illum, qui nomine tantum haud benefactis profitetur fidem, & quem uentosum recte appellare possumus. Notior est historia Abrae, quam ut a me nunc repeti debeat. Norunt quoque uel mediocriter exercitati in ueterum scriptis, quam feruida extiterit in illo fides, quam prompta obedientia, quam integra uita ac religio. Quam ob rem credentium pater est appellatus. Immensa profecto tanti uiri gloria, qui non propterea tali honestatus fuit a Deo titulo atque encomio, quod fide nuda contentus uixerit. Is quidem iuncta fidei dilectione & quae credidit, & quae amauit, sanctis testari uoluit operationibus. Quare ex actionibus fidei coniunctis iustitiae laudem promeruit: alioqui neque Deo, neque hominibus unquam ostensurus, quantum robustus fuerit in fide, cum spe fultus praeter spem Dei uerbis credidit. Credidit sane ex filio Isaac innumerablem hominum turbam ex uerbis Dei iri multiplicatum. Credidit & simul de ipso eodem filio suo obtruncando ad aras, non secus promissiones diuinas consequuturas, atque si nunquam tam castus puer sub gladio iamiam innocuo gutturi imminente, atque animam ab illo (de quo tam crebrae extiterant coelitus promissiones) auferente, occidisset. Et quidem fecisset, nisi angelus Dei rem fide absolutam cernens calorem diuini amoris in se temperasset, atque aciem gladij manu tenens

tenens patrem à filij nece cohibuisset, clamassetq; , nunc notum factum est mundo, quòd timeas Deum. Ex actu itaque illo sublimi, & perfecto, datum fuit signum cuiusmodi uigoris fuerit illius fides: unde est dictum,

Nónne ex operibus iustificatus est? Vides quòd fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est, & impleta est scriptura dicens, Credidit Abraam Deo, & imputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est.

Quemadmodum quidem ex operibus fit robustior fides, ac uera esse declaratur, ita synceras nostras esse operationes, ac robustas, præsens fides manifestat. Ergo quòd actiones nostræ ualidæ sint, & efficaces apud Deum, facit fides: unde sequitur, Abraam ex operibus iustificatus est: ostensus scilicet iustus, qualisq; iam esset in cœlis declaratus: gratissimus nimirum Deo, atque amicitia coniunctissimus. Amicus, inquit, Dei passim per regiones terrarum orbis uniuersas appellatus est. Dedit sanè quidem suæ fidei significationem Abraam, cùm quod fide hauserat re ipsa præstitit. At quæri solet quo genere iustitiæ iustificatus fuerit Abraam in mirabili illa obedientia immolandi sui unigeniti, cùm nondum ditatus esset mundus tum præsentia tum copia spiritus sancti: quod non prius contigit, quàm Christus onustus spolijs peccati ac mortis cœlum petierit gloriosus. Puto enim (sententiam meam, atque hac de re iudicium simpliciter afferam meum) puto, inquam, Abraam iustitia Christi iustificatum rem insuetam, ab alijsq; intentatam aggressum esse. Vicit tum quidem humanam conditionem Abraam, fretus Christo, quem credidit fore mortalium seruatorem: quemadmodum

eum nos credimus rem ipsam totam in cruce ualidissi-
 mè perfecisse : neque aliud esse mihi persuadeo quem-
 piam iustificari, quàm a motis impedimentis omnibus
 iustitię, Dei amicum ex hoste fieri, cooptariq; in nume-
 rum atque ordinem filiorum Dei gratis, ullóque sine
 adminiculo alio fide illa uiua donari, quam à suis requi-
 rit Deus, ac ut rem suam propriam repetit : quaque iu-
 stum factum olim Abraam cum puto, tum uigorem il-
 lum, qua fulcitur uel fides, uel pietas, factis eum præ se
 tulisse, & agnosco, & ueram inde mihi fidei ipsius for-
 mam assumo. Ait Hilarius in libro de Trinitate, Iu-
 stum fide consummari. Quã sanè assertionem ad omnes
 ætatum omnium homines pertinere sciunt ij, quibus ea
 nota est prophetæ illius diffinitio, Iustus (inquit) ex fi-
 de uiuet: hoc est, perfectè Deo, qui uera est uita animæ,
 unietur. Qui tali itaque imbutus est persuasione, tu-
 tissimam is degit uitam. Et quemadmodum Deo nun-
 quam sua deesse potest iustitia, è qua sanè tanquam à
 perenni fonte quotquot iustificationem assequuntur in
 eo magis sunt ac uiuunt, quàm in se ipsis : ita & nobis
 non deest nostra, ex illa tamen pendens & deriuans, à
 qua quicumque olim uel ab ipsa prima orbis genitura
 iter iustitię frequentarunt, tam felix nomen ac tutum
 adepti sunt : nam agnum ab æterno occisum in Ioanne
 legimus. Ab agno igitur (is erat Christus) ab æternis se-
 culis immolato cum patres omnes uetustissimi, angeli
 quoque, & qui propiores sunt Deo spiritus, tum posteri
 omnes nostri generis, uim sumunt, sumpseruntq; olim
 iustitię, atque in illius cruore abluti sunt. Quod quidem
 bene sensit Paulus, cum ait : Iam abluti estis, iam san-
 ctificati estis. Quòd porrò sint qui asserant Abraam qui-
 dem iustificatum fuisse, sed iustificatione futura : uox
 certè noua in scripturas introducit, & quæ sexcentas
 pariat absurditates, si magnitudinem mysterij, addo &

amorem

amorem erga homines immensum antiqui dierum confyderes. Præsenti itaque iustitia Christi iustificatus fuit Abraam, seruatus tamen ad præmium tum fidei suæ perfectæ, tum obedientiæ, tum earundem actionum illarum quæ natura coniunctæ sunt cum fide, futurum ut uerissima omnino ea quæ sequitur appareat conclusio.

Videtis quòd ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Opera igitur bona secundum definitiones patrum sic unita sunt fidei (quod sæpe repeto) ut ex utrorumque accessu Deus hominem iustificare uelit, gratis tamen: hoc est, præter meritum iustificandi. Quanquam hoc in loco nihil aliud uult Iacôbus quàm Abraam iam antea iustum effectum suæ fidei specimen cæteris ex præclarissima actione illa obedientiæ dedisse. Fidei certè dignitas cum sit Dei munus in corde humano, ipsi duntaxat cognitum est donatori: alijs uerò non sic, nisi calor ille, quo anima tanquam ferrum candens in Dei ferè naturam transfunditur, è corde erumpens ad actiones fide dignas sese effundat. Hæc sunt quidē (ni falsus sum) asserenda, ne meritum uel fidei, uel operationū, Deum, illiusque gratuitam uocationem ad fidem anteuertere præueniréque suspicentur rudiores: quæ tamen operationes post iustificationē incipiunt esse aliquid per gratiam, quæ antea nullius omnino erant ad iustificationem obtinendam efficaciam ac præsidij. Sentiunt sanè iustificati id muneris sibi ob unam solùm Dei gratiam contigisse per medium fidei, instrumentum nimirum à Deo ad hoc nanciscendum aptissime excogitatum. Fons igitur tanti boni, ut est iustificatio, Dei est gratia: riuus per quem puritas illa iustitiæ fluit, est fides: amœnitas uerò ripæ atque aluei fluminis, sunt bona opera, sine quarum insitione penè riuulus à cursu cessaret: Nam

fides, inquit, sine operibus mortua in se est. Acceptum igitur quidquid id est Dei gratiæ referri oportet in causa iustificationis, haud nostræ fidei, neque merito ulli alio seu operationū seu uoluntatis nostræ bonæ. Quòd si tamen interuenire meriti quidpiam necesse est, id totum Christi esto, atque illius cruoris ac mortis. Qui tali uiuunt animo, atque erga diuinas largitiones persuasione & fide, tuti uiuunt, atque suæ uocationis & salutis minus dubij. Qui secus, continua agitantur trepidatione, uiuuntque in re certa ancipites: Opera itaque que nunc fiunt, factaq; sunt olim à sanctis Dei hominibus, per Christi uirtutem uigorem habent ac uitam, suntq; modo quodam occultissimo ad iustificationem illam comparandam (de qua sic legimus, Qui iustus est iustificetur adhuc) consentanea. Sed errant plerique ex nostris, qui neque inter fidem ac fidem distinguentes, neque opera gratiæ ab operibus legis dissociantes in lectione Pauli, qui dissentire uidetur ab assertione Iacobi, hallucinātur. Ait Paulus Romanis scribens, Abraam haudquaquam iustificationem adeptum ex operibus. Nihil sanctius dici posset. Nam tunc edisserens Paulus de ui operum legalium, siue de lege operum, inter quæ præcipua erat circuncisio: & uolens neque ipsam pelli-culæ abscissionem, neque cæteras legis cerimonias atque operationes alias, necessarias illis esse, qui sub gratia uicturi erant: sed fidem, quæ affectu amoris cōstanti & firmo erga Deum sese in honestissimis probatæ uitæ studijs exerceret, sic scripsit. Et cū fidem, cuius uirtute ac medio iustificari hominem non ambigebat, nominat: intelligendum semper est de genere illo toto fidei, cui annexus sit amor, atque in operando delectatio. Ita de istiusmodi operationibus à purissima quadam animi uoluptate proficiscentibus (& de quibus sic senex sanctus, Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum:

tum : fide scilicet illa, quam superius scripsit esse etiam in spiritibus immundis) loquuntur Dei interpretes, cum scribunt hominem per opera quoque iustificari, nedum per fidem. Quam sanè rem antea Iacòbus attigerat, cum definiuit fidem tunc Abraæ cooperatam esse, ex illiusq; operationibus fidem perfectionem habuisse suam: & est perinde atque si dixisset, nihil omnino defuit iustitiæ Abraæ, quin perfecta fuerit : unde absolutissimam, & eam quidem præsentem sortitus est iustitiam : non utique umbratilem, non imaginariam, non somniorum plenam : sed ueram, solidam, beatam, ut pote ab agni sanguine profectam ac morte : quæ mors mirabiles, uel à primis orbis terrarum exordijs, habuit effectus ac uires in sanctis, Expuncta autem istius generis de Christo opinione ab animis nostris, nulla unquam fuit, neque esse poterit in posterum animarum iustificatio, nisi sordida, imaginaria, nutansque, ac periculosa. Quòd si patres illi ueteres peracto religiosissimæ suæ uitæ cursu haud statim beatitudinem in cœlis adierunt, sed felices quasdam secretasque à nobis regiones ac sedes incolere, usque dum ueniret is, qui uenturus erat, quiq; suæ iam collatæ antiquis iustitiæ præberet fructum, non iccirco tamen iusti minus fuere, deòque reconciliati & grati : nam agno illi potentissimo, qui portas æreas perfregit, portarum prima æternarum cœlestiumq; seruabatur apertio, tanquam qui primitiæ futurus esset dormientium, atque unus quidem, qui humanam secum naturam ducens, eam in cœlis ad dexteram patris felicissimo suo ingressu esset locaturus. Hæc ferè sunt, quæ in distinctione uel fidei, uel operum, uel iustitiæ priscorum cogitanda mihi occurrerunt : & ne actutum in limine ab indoctis erraretur, quem diligentissimè potuit, tractanda. Alioqui sicut ancipiti, quæ tuto ac certo cum audienda tum legenda sunt animo, & audimus

& legimus : sic uita nostra , mors quoque neutiquam erit dissimilis à lectione: neque ullum unquam erit tempus, quin lupum (ut est uetus adagium) auribus teneamus. At tu uide quomodo sacer senex non contentus unum in mediũ adduxisse tantę autoritatis exemplum: aliud item nõ minoris celebritatis foeminę è gente impura oriundę protulit. De eadem fide ipsa, quę fundamentum est salutis, Paulus Hebræis scribens, idem exemplum Raab, quę exploratores exercitus Dei à Jericontinis texit militibus & abscondit, cęteris sanctorum patrum attexit exemplis. Quo testimonio quis non uidet quàm immensus fidei feruor in muliercula, nondum planè de Dei religione à quoquam admonita, extiterit? Dominus, inquit, Deus uester ipse est Deus in coelo sursum, & in terra deorsum. Quid hac confessione unquam auditum fuit uerius? quid sublimius? Et tamen uix uiuę illud fidei testimoniũ fuisse crederem, nisi opera illius respondentia fidei uiderem. Quanti porò momenti illius opera fuerint, ut nullum aliud appareat indicium, certè Iacobi testimonium post Paulum mihi copiosissimè satisfacit. Nõne, inquit, ex operibus iustificata est? Paulus quidem perfectam, & cui naturaliter cõiuncta sunt opera Dei, in Raab fidem fuisse memorat : Iacobus uerò illius benefacta, quę necessariò unita sunt fidei, adeò extollit, ut per ea iustificationem à Deo, quem antea confessa fuerat, accepisse dicat:

Suscepit, inquit, nũcios, & alia uia eiecit.

Data igitur occasione factis præ se tulit quid (en fons iustificationis) credidisset: nam contempto uitę proprię periculo uitę alienę consuluit, certò sciens à Deo nuntios illos missos fuisse: quapropter eorum salutem proprijs ciuibus, & focis, & aris præferendam. At tu demum tam longi sermonis de fide sententiam, & undequaque

quaque absolutissimam perpende finitionem.

Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est.

Quemadmodum (ait) corpus anima destitutum exanguis fit, & inutile, ita fides cui desit charitas, quæ naturaliter actuosa est, interit, solùmque nomen fidei statu illo suo uanido atque inertis contenta retinet.

C A P. I I I.

Nolite multi magistri fieri, fratres mei, scientes quòd maius iudicium accipiemus.

Arguit ambitionem, aususq; impudentes quorundam sese doctorum nomine uenditatum. A tam ampla quidem copia illorum, qui se ad id muneris ingerebant, ampla arguebatur eorum cum ambitio tum cupiditas uarias spargendi opiniones atque hæreses. Nam qui à spiritu Dei mouentur agunturque, istud docendi alios onus sanèquam periculosum aut oblatum refutant, aut summa cum trepidatione suscipiunt. Non illos certè fugit, unum tantum esse cui id nomen uerè apteque conueniat magisterij. Vnus, inquit, est magister uester: qui rem utique unam atq; alteram sua in doctrina primas habere uoluit: ad quas sanè reliquæ omnes, tanquam suum ad finem, reduci deberent. Diliges, ait, Deum toto animo, ac proximum sicut teipsum. Ex his quidē duobus præceptis lex omnis, siue humana siue diuina ea sit, originem ducit. Da mihi hanc legem seruari in terris, nulla opus erit amplius doctrina alia, nullo alio doctore, mandato alio nullo. Nolite, ait, multi magistri esse, nolite tam procaciter ad istud uel ipsis angelicis spiritibus uenerandum munus, tanquã sues ad prote-

rendos Dei uerbi uniones, & eos quidem preciosissimos, irruere. Qui sic effreni trahuntur cupiditate, permagnum certè iudicium, peracerbamq; sibi comparant, ob malè actum officium damnationem.

In multis enim offendimus omnes.

Haud pauci quidè sunt, qui lubricitate linguæ labuntur, atque alios offendunt: sed facilius doctores, qui norma esse debent modestiæ, ac legis seruandæ.

Si quis uerbo non offendit, hic perfectus est uir potens freno circumducere etiam totum corpus suum.

Is ter beatus ac felix, qui tam lubricum membrum & uolubile, ut est lingua, ita intra claustra labiorum continet, ut nunquam labatur. Iam qui talis est, sibi ipse non multo negotio imperare poterit, suiq; corporis dominus erit & rex. Est quidem non mediocris uirtutis ac laudis, uel uentrem, uel gulam, uel ipsam oculorum lasciuiam, aut manus quoque continere posse, itaque moderari, ut rationi pareant: sed omnem superat laudem, qui linguæ frenum ita constanter adhibet, ut neminem offendat. Talis, inquit, perfectus est uir, quippe qui molem totam sui corporis regere, carnisq; petulantiam refringere & edomare ualidus sit ac potens.

Ecce equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus eorum circumferimus. Ecce naues cum tam magnæ sint, & à uentis ualidis ferantur, circumaguntur à minimo gubernaculo, quocunq; impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua tantillū membrum est, & magna iactat.

Pulchra

Pulchra admodum similitudo, qua vis tam parvæ rei immensa exprimitur, ut est lingua. Quantulæ, obsecro, portionis est frenum? & tamen equi ferociam penè insuperabilem ita deijcit & mansuefacit, ut eò feratur quò frenum ipsum direxerit: alioqui neq; flagello, neque repagulis & carceribus, neque ipsi tandem domitori obtemperaturus. Adhæc quis satis unquam mirari posset quanta arte, quantòue ingenio aut robore temo, minimum scilicet gubernaculum, tam vastam molem nauium regat, uel eo maximè tempore, cùm uelis turgidis per freta ui ingēti uentorum agitata fractaq; immenso spectantium stupore ac metu raptantur, atq; ad arbitrium turbinis impelluntur ac procellæ? Quod frenum igitur est equo ac naui temo, id homini est lingua. Tantillum, ait, membrum est, & tamen ut est turgidum? ut est iactabundum? Quid non interdum exitij commiscet? quid non bellorum? quid non discordiarum excitat tam parua res? Magna, inquit, iactitat, blatteratq; magnifica, & in quemuis ferocit monstrum istuc uolubile, pertinax, procax, exitiosum. Proinde cui tam insolenti belluæ atq; effræni frænum ponere modestiæ ac temperantiæ integrum est, is sui prorsus fit dominus, sibiq; imperat, & æquè cæterarū sui corporis partium cōpos fit ac uictor, atq; solet clauus nauibus, aut equis frænum & dominari & legem cursus statuere. Quid?

Ecce paruus ignis quàm magnam syluam incendit.

Syluam pro omni materia combustibili posuit. Dictum mirabile à quàm paruo exordio tam uastum interdum excitetur incendium, ut nullo placatum remedio adeo nonnunquam latè diuagetur atq; in immensum crescat, ut ui nequeat ulla opprimi, & extingui. Ita est linguæ ardor & petulantia. Quid multa?

Lingua

Lingua ignis est.

Quare color illi est igneus, ex quo celerrimam sortita est à natura uolubilitatem, formamque propemodum pyramidalem. Ne id quidem solùm, sed est etiam

Vniuersitas iniquitatis.

Aceruus est (ait) & cumulus malorum omnium lingua. Hîc mundum legunt Græci, more hominum consueto, qui rem penitus incredibilem, & quæ communem excedat opinionem uolentes exprimere, mundi uocabulo utuntur: ut ferè illud de infinitis Christi miraculis, inauditisq; mysterijs à Ioanne suo in Euangelio fuit dictum, ubi asseruit mundum totum neutiquam capere potuisse quæ de rebus gestis à Christo in terris potuissent uel dici, uel scribi. Cæterùm pro ornamento mundum intelligunt atq; exponunt Græca scholia, ad hunc ferè modum, quod lingua ui quadam dicendi uehementi ornatam reddat iniquitatem, adeo ad defendenda crimina sagax est atque elegans: qui est intolerandus quorundam mos, qui propter acuitatem in defendendis perornandisq; flagitijs impaudè peccant, apud præsertim ignauos (forfan & data opera conuenientes ad scelera) pastores & magistratus. Sic est natura linguæ,

Quæ constituitur in membris nostris, & maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à geenna.

Summa prædictorum. Videtisne quantulum ferri in freno sit? quàm parua item ligni portio in temone nauium? quantulus deinceps ignis quantam uim habeat? sic linguæ tantillum membrum non est paruipendendum. Illis enim siue à natura, siue ab arte ingenioque humano, quemadmodum rebus cunctis, sua inest uir-

tus:

tus : huic & sua inest, tenacissima nimirū, pennisq; quibusdam præpetibus, ut sic dicam, celerrima, ac uentis ipsis inconstantior & uelox magis : quãquam naturam non accuso, sed nature uulnus; quod ita iam in cruduit, latèque saniem diffudit, ut planè totum corpus infece- rit, luèque letali contaminauerit. Cæterùm uitam ho- minum rotam uocat iccirco, quòd in se reflexa & reuo- luta more turbinis concitatissimi feratur. Et certè ui- ta hæc præsens rotæ instar est ac gyri, qui ab ortu ad occasum celerius quàm comprehendi potest, perpetuis ueluti quibusdam impulsionibus ac raptibus & flecti- tur, & reflectitur. Ex qua quidem indicibili uolubili- tate, cursuq; uiolento, ac flexu concito, quædam passim erumpunt scintillæ igneæ, quarum æstu atque ardore ipsa prius uita, ex in reliqua, quibus natura perornatur, quorumq; fœcundissima parens est atq; altrix, & con- sumuntur & finem habent. Neq; proinde miram, si- quidem neque ab ea ipsa, quæ optima est natura, neque à sapientissimo naturæ autore Deo id uirus haufit : sed à rapidissimo infandòque geennæ incendio correpta & inflammata, quæ circum se sunt tum corripit, tum in- flammât, tum in cineres quodam modo occultissimo collabi facit. Accendit, inquit, impellitq; tã sæua Ale- cto & obscœna totum uitæ nostræ cursum, alioqui sa- tis per se præcipitem ac festinantem ipsa, ipsa prius à geenna incensa; hoc est, à natura tam execrabilem non cõtraxit pestem lingua, sed à Dæmone geennæ suffito- re ac ciue. De geennæ loco & horrendo & tetro sic scri- bit Cyprianus: Est locus, inquit, magno sæuiens plan- gentium murmure & gemitu, eructuantibusq; flam- mis perhorridus. A tam igitur amœna regione, & cam- po, morbum mutuata est suum lingua mortalium: cæ- tera ad celebrandos diuinos honores, communicãdosq; cum cæteris animorum conceptus à Deo opt. max. fa- brefacta,

brefacta, conclusaꝫ, ne aliquãdo efflueret, ad ineptiasque dilaberetur, uallo dentium ac labiorum muro. Verùm hæc omnia nequicquam.

Omnis enim natura bestiarum, & uolucrum, & serpentium, & cetorum domantur, & domita sunt à natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plenũ ueneno mortifero. Suis coloribus depingit intemperantiam linguæ auctor sanctus: quæ lingua adeo interdum effera fit, ut omnem uincat ferarum immanitatem. Ex huius quidem ferocia atque impudentia quid iam non uidimus rerum earum, etiam quibus sustëtatur religio, nedum concordia ciuilis, atque ipsa regna, & imperia, dissolutionis? ruinae? calamitatis? Nullum proinde tam sanctum opus, nullum tam firmum ædificium, nulla unquam fuit tam uel sexcentis sancita foederibus & iuramentis cùm pax tum concordia, quin unico linguæ ariete uerberata uel corrueret, uel incerto, miserrimoꝫ ac nutabundo steterit fulcimento, compagéque rimis undique fatifcente? Legimus autem leones, urfos, uros, pantheras, tygrésque ipsas immanes ab humano mansuefactas ingenio. Cicurantur etiam crocodili, delphini, forsan & phocæ, atque ipsi demum ceti ingentes ad beneuolentiam nonnunquam hominum arte alliciuntur humana. Nec serpentes quidẽ quamuis letales detractant imperium hominis. Sola lingua nobilissimum hominis membrum fræno pertinacissimè reluctatur: neque ulla adhuc reperta est ars, nullum artificium, nulla (ut sic dicam) magia, quæ linguæ ferociam, intemperantemque illius ardorem linire potuerit: adeo inquietum malum est, uarium, mortiferum, infidum,

atque

atque in omnes se uertens species ac formas. Hisce quidem uerbis Iacobus non potentiam illam diuinam in sanctis hominibus, qui iam coelestes in terris ob sedatas appetentias carnis effecti sunt, adimit: sed usum malum linguæ ferè omnium ob oculos ponere studuit, ut planè fecit, Quid?

In ipsa benedicimus Deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem facti sunt Dei.

Astuta profectò fatuitas, atque impostura nimium patens. Quo (obsecro) illum appellabimus nomine, nisi fatui, & uecordis, qui cum maledicus sit, ac sæuus in homines ad Dei similitudinem creatos, audet tamen Deum ipsum patrem, & eum quidem benefactorem appellare? sacra illi facere? postularéque ab eo quæ ipse negat alijs? Eadem ipsa, inquit, lingua Deum laudibus extollitis, & hominem uituperatis laceratisque conuicijs, quasi Deum non tangant sui figmenti, pro cuius recuperatione mortem ipse oppetijt crudelissimam, iniuriæ. Cum Deum dicit apostolus, rem dicit potentissimam, & maiestatis plenam: cum uerò patrem, rem nostri amantissimam. Ex ijs præterea uerbis diuinæ imaginis similitudinisque cognitio haberi potest, quòd homo cum arbitrij potentia præditus sit, Dei præ se ferat imaginem similitudinem uerò amore, atque ad omnes beneuolentia & charitate: quanquam Hebræis idem omnino hæ duæ sunt uoces, atque idem significant, unde posterior prioris est interpretatio. Crudelis igitur, implacabilis, maledicus, cum deformatam in se habeat Dei imaginem, neque Deum, neque homines laudare potest nisi fictè. Et tamen haud rari sunt, qui hoc se nomine ostentant, ac sua obtegunt flagitia laudantium scilicet Deū, feris ipsis immaniores in proximū. Ergo,

Ex

Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio.

Nihil aliud id est, quàm niti in naturam. Quare iudicium istud est ingens animi leuissimi, addo etiam maligni & assentatorij. Quid (oro) magis in se dissonum inueniri potest, quàm laus & uituperium? celebritas atque infamia? Ex eodem, inquit, ore, eademq; ex lingua dimanat laus & obtrectatio. Quid absurdius? quid magis secum pugnans? quid minus homine Christiano dignum? cui proprium esse debet rectum cum probitate iudicium? cuiq; insita esse debet à uerbo uitæ cum ueritas, tum religio? Age afferam hac de re à natura ipsa exemplum.

Nunquid fons de eodem foramine emit tit dulcem & amaram aquam?

Id certe fieri nunquam poterit, ut dulcis pariter & amarus liquor ex eadem decurrat fistula, tubuloq; ex eodem & scaturigine. Tu ad similitudinem propositam linguæ naturam applica, quam necesse est, ut uides, aut totam puram esse, aut impuram & inquinatam: alioqui quod amarum natura est nunquam in dulcedinem uerti poterit: sed contrà, quod dulce erit, in amaritudinem.

Nunquid potest fratres mei ficus oleas facere? aut uitis ficus? sic nullus fons falsam & dulcem potest facere aquam.

Vtrunque præter naturam fieret, etiam si alterius surculus, aut malleolus alterius arbori, aut pampino infereretur. Quòd autem ficus cum olea coniungat, duas per se naturas disiunctissimas ostendit. Ficus enim gustu est suauissima, olea aspera & amara. Quòd uerò uitem cum ficu componat, eiusdem qualitatis naturam,
specie

sperie tamen dissimilem, atque ut uocant incompatibilem, quatenus ad insitionem attinet, in medium adducit: cum utraque dulcis sit: uitis tamen ficus non est, neque ficus uitis. Ita lingua formata nimirum à sapientissimo rerum machinatore Deo iccirco ut humanarum mentium interpretesset, ac perpetua diuini honoris concionatrix, tuba item disseminandæ ueritatis & concordiaë inter homines uocalissima: si quid ab istiusmodi aberrat scopo, atque pro honore cum Deo tum proximo debito conuicia referat & maledicta, non secus agit atque si quis naturæ conuenire assereret riuum eundem falsas simul aquas & potabiles, aut oleæ baccas ficetum proferre posse. Aequè erit dicendum, eundem ipsum quidem hominem eodem ex corde probitatem improbitatèmq; per eandem linguam tanquam per fistulam proferre posse. Quòd si quidem conatur perficere, id uult natura, ut quod dulce est uertatur potius in amarum, quàm secus. Ergo qui maledicus est, aut usu malo inueterato assentator & mordax, eū necesse est malum semper esse, & maledicum, etiam cum aliquem laudare, aut Deo gratias agere uideatur. Sic de istius generis hominibus Christus: Progenies, inquit, uiperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Hæc sanè omnia in eruditissimo gymnasio Christi perdiscuntur: quod cum totum purum sit, & coeleste, coelestibus delectatur ingenijs ac puris: Cæterum is candor, statisque coelestis & diuinus in fidei uipotissimum, cui sedulum inest natura studium exercendæ uirtutis, consistit, cuiq; tanquam grauissimæ dominæ assurgit charitas, arridet spiritus, atque operationes ancillantur illæ, quas Deus præparauit ut in illis ambularetur. Qua de re concludi potest, quòd qui linguæ instrumento ad struendos dolos, concinnandásque iniurias, aut excitandas discordias ac rixas utuntur, hi indubiè

dubiè athei censeri debent: hoc est, absq; foedere, (ut illos graphice depingit Paulus) sine fide, sine dilectione, propterea malos eos semper esse, indignosq; proborum amicitia & contubernio. Atqui ut ne altius rem huiusmodi occultissimam, atque à sensu omnino rudium semotam ac peregrinam, peruestigemus, uitæ qualitas quantæ unusquisque sit fidei ac probitatis dat signum. Proinde

Quis sapiens & disciplinatus inter uos? ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ.

Id sanè dictum ad omnes qui sapientes uideri uolunt, pertinet. Illud etiam, Nolite multi magistri fieri, scientes quia maius iudicium sumitis. Siquidem uniuersalem fermè omnium se subire censuram putent qui docendi prouinciam ambiunt. Hos quidem necesse est, quò multiplices hominũ de se queant sustinere opiniones, per multa præditos esse tum eruditione, tum probitate. Est'ne, inquit, inter uos qui sapientiæ scientiæq; amans sit? Est'ne qui ueræ ac solidæ disciplinæ (ea est scientiæ professio) studere cupiat? Is quidem neque ad pompam, neque ad scientiæ ostentationem se ostendat eruditum: sed puris in primis moribus, & cui naturaliter uirtus illa eximia præclarâque humilitatis annexa est, mansuetudine ac modestia cuius sit eruditionis declaret. Sapientia ad motus appetentiâsque animi sedandas subigendasq; rationi, scientia uerò ad res probè atque cum iudicio instituendas pertinet. Illud igitur primùm à sapiente queritur, ut non solùm mentem habeat ab omni cupiditate liberam, semotamq; à rebus illis atque impedimentis, quibus iter ad diuinas obstrui potest contemplationes: uerùm etiam cum lenitate atque modestia eadem illa, à quibus ipse non abhorreat, eum docere

conuen

conuenit. Alioqui uanissima illa censebitur eruditio, quæ contentionibus innixa fastum auramque popularem incautè nimium uenetur. Cùm enim diuina tractantur, maximo certè ornamento uirtutum omnium, tum potissime sui cognitione, quæ humilis esse debet, necesse est ipsos ornatos esse interpretes: tantum abest ut ex illorum numero esse uelint, qui suis malint in congressibus cum doctis uictores dici, etiam sine eruditione, quàm ueriora afferenti assentiri & acquiescere. Ex quo sanè fonte nostris quotidianis malis experimur lites eas omnes & discordias oriri, quibus comites sunt ut plurimùm odium, ambitio, inuidia, arrogantia: quæ quidem omnia tam directò pugnant cum purissima Christi doctrina, quàm quiduis aliud pugnacissimum.

Quòd si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus uestris, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus ueritatem.

Hæc sunt uitia, quibus carere debent ante omnia hi, qui in diuina sapientia erudiuntur: cuius sapientiæ is scopus est, ut superatis uitijs animi, in quibus euincendis longo opus est usu atque exercitio, totum hominem in ipsum transmutet Christum: quo quidem obtento, eadem ipsa omnino requiescit fine suo tandem reperto sapientia: fides quoque ultra progredi non audet. Solus amor sempiterno delitiatur gustu in eum transfusus, quem hîc, tum maximè in futura uita suam fore beatitudinem, atque curarum omnium finem, certò nouit. An uerò spectent eò primarij nostræ ætatis homines, qui id in primis curare uidentur, ut tenera adolescentium ingenia in omnibus magis alijs erudiantur doctrinis ac disciplinis, quàm in ea, quæ ad neglectum ducit cùm sui tum mundi, tum uel maximè ad amorem illum Dei purum informat, de quo nunc loquimur, affirmamúsque

eum penitus necessarium illis esse, qui iccirco à mundi foedere desciuerunt, ut Deo se prorsus dederent & consecrarent : parum interim aestimatis studijs alijs omnibus, quamuis ad speciem bonis, quæ ad diuinum non incenderent amorem, atque supernorum desyderium. An (dico) eò spectent ij, qui rerum potiuntur inter nos? Me ignorare fateor, simulac uideo absurda alia complura ab illis ferri, temporibusque quęcunque accidant inseruiri. Alitur, inquit, iuuentus in artibus, disciplinisq; illis, quæ usui postea esse poterunt in concilijs futuris, ac synodis iam pluries cœptis: ex quo non mediocris cum gloriæ, tum laudis existimationisq; accessio proueniet religioni. Audio, probóque, si cogenda concilia, concilia hominum appellanda erunt, non Dei. Sed his ommissis, quę nihil ad rem eam tractandam attinent, cui incumbimus, ad senem nostrum redeamus. Zelum amarum uocat inuidiam, affectumque illum subtristem ac tabidum, quo urgente non patimur in re etiam turpi æqualem. Est & zelus suauis, ac (ut sunt semper ea omnia, quæ ad animi ingenuitatem attinent) multa conditus dulcedine, & de quo sic Esaias: Zelo zelatus sum pro domino Deo exercituum. Et est uis quædam uehemens, qua instar Dei nolumus sancto in amore, ut sic dicam, riuales: hinc Zelotypus Deus appellatur in scripturis, cuius præclarissima ea est natura, ut neminem uelit suo in amando figmento parem. Si habetis, inquit, animos infectos inuidia & æmulatione: si cor, si affectus intimos contentionum, peruicacisq; superandi cæteros conatus & simultatum plenos, idq; animaduertitis, cedite potius docendi officio, quàm Euangelio, quod est seminarium pacis, aduersari. Ecquid uana uestra eiusmodi cum uobis, tum cæteris prodesse poterit gloriatio, noménque superati hostis, qui solida nequaquam fulti estis sapientia? sed magis
sapient

sapientiae, honestarumq; disputationum praetextu prauas disseminatis haereses ac sectas? Ita sanè hi dicuntur gloriari in mendacio, hoc est, gloriam uenari mentiendo, qui pietatis praetextu nouas introducunt assertiones, qui mos haereticorum est, atque eorum, quibus illud dictum (si uis regnare diuide) haeret tenacius quam Dei lex, quæ in primis ueritate nititur ac pace.

Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.

Terrena, ait, uestra est sapientia, crassa nimirum, ac terrenis inhians praemijs. Animalis item est, quippe quæ spiritu agitetur humano (sic Animam, unde uox hæc Animalis ducitur, sumunt sæpenter eruditi in sacris literis: nempe pro affectu carnis uiolento: ita & Paulus animalem hominem accipit.) Diabolicam porrò uocat huiusce generis sapientiam, ut pote quæ instinctu dæmonum, non Dei afflatu inuenta sit. Olim antiquitas opinabatur artes omnes repertas fuisse à dæmone, cui scientiam quoque, à qua nomen illud ductum est, attribuebant. Sed uanæ prorsus, ut reliquæ, istiusmodi fuere ueterum opinationes. Nam Deo, quæcunque bona in orbe terrarum sunt, nedum in coelis ferre accepta, tanquam origini rerum omnium, quæ uerè existunt, debere. Sic itaque, atque suo plane depicta est colore mundi sapientia: dissidiorum nimirum, & contentionum artifex atque altrix.

Et ubi zelus est & contentio, ibi inconstantia, & omne opus prauum.

Absolutissimum, istuc est Axioma. Vbi igitur usus frequens est contentionum, ubi zelus amarus, ubi æmulationis, ubi inuidia: ibi nulla potest esse uel morum uel opinionum firmitas, actioq; non potest esse ulla, quæ pra-

ua omnino non sit, atque à recto itinere iustitiæ, procul remota. Contrà uerò

Quæ de cœlis est sapientia, primùm quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordiæ, & fructuum bonorum, dijudicans sine simulatione.

Nonnulla hîc ex his uocib⁹ supersunt Græcis. Pudica & casta idē præ se ferunt in hoc loco, significantq; sapientiam illam, quæ de cœlis est, puram esse, atq; ulla absq; commistione extera & adulterina (ut planè est sapiētia humana) synceram. Ex quo rarū illud adepta est nomē quod sequitur. Pacifica (inquit) est, abhorrensq; ab omni genere litigiorū. Cùm sit inter uos, aiebat Paulus, zelus & contentio, nōne homines estis? Ad hæc modestam eam appellat, nempe facilem, suauem, non elatam, non morosam, non difficilē, non feram. Hinc Suasibilis dicitur, id est tractabilis, cedensq; si quis in cōgressibus eruditis meliora attulerit. Quare statim additur in nostro interprete, Bonis cōsentiens, haud improbis: alioqui stoliditatis accersenda, si indifferenter sineq; delectu cuilibet assentiretur. Misericordiæ tandem plena est, ac bonorum fructuum. Vide atq; exosculare suauißimum nostræ sapientiæ è cœlo lapsæ finem & exitum. Sanctissimis, inquit, fidei fructibus onusta incedit huius generis sapiētia. Harum sanè duarum sororum, fidei scilicet atque misericordiæ, æ partes sunt præcipuæ: pio nimirum cōmoueri affectu erga lapsos & errantes, de omnibus bene mereri, cessantes stertentésque in agro pietatis stimulare, hortari, monere, rogare, ac demum illos eosdem ipsos afflictos amplecti & consolari. Hæ sunt, ut dixi, cùm fidei, tum misericordiæ partes: quas qui possidet

fidet beatus in facto suo erit. Qua de re ut uerè, sic elegantissimè Dei sponsam circumamictam esse uarietate scripsit Dauid. Atque est interea loci quoad illò reuertatur unde discessit cum filio Dei, iudicans sine simulatione, nihilq; suis in iudicijs atque finitionibus habens fuci, nihil doli, nihil insidiarum: ex animòque benè uult omnibus, neque in iudicando personas respicit, ut hi agunt, qui à spiritu peragitantur humano, à sapientia uidelicet terrena, animali, diabolica: cuius fructus hi sunt ut plurimum, rixæ, discordiæ, contentiones, pugne, simultates, odia, cædes, rapinæ, ac cætera istius generis monstra ab imo inferorum barathro excitata.

Fructus autem iustitiæ in pace seminatur à facientibus pacem.

Fructus qui colliguntur uberrimi ab Euangelio pacis, iustitiæq; plantario, & quos ab audientium profectu atque incremento, tanquam à sacra arbore decerpi arbitramur, nō seruntur nisi à seminatoribus pacis: hincq; mox alium suboriri fructum, fructuum sanè cæterorum terminum ac perfectionem experimur, & de quo sic Paulus: Qui seminat in spiritu (ea est iustitia) de spiritu & metet uitam æternam.

C A P. I I I I .

VNde bella & lites in uobis? Nōne hinc? ex concupiscentijs uestris, quæ militant in membris uestris.

Mirum quàm graphicè senex sanctus adumbrat statum nostræ ætatis, perditæ ne dicam, an breui perituræ haud sat scio: adeò iam ferè à cunctis, ab illis etiam qui in uisceribus ecclesiæ ociantur, à uero decerratur itinere. Certè quidem sua in æde pacem concordiamq; esse

decreuit Deus: unde igitur bella? unde lites? unde mutuae illae odiorum plenae uel rixae, uel altercationes? Ex libidinibus, inquit, uestris & concupiscentijs: quae non solum domicilium habent inter uos suum, uerumetiam & dominationem & imperium. Res quidem alia est, non esse quempiam sine peccato, quod proprium est hominis: alia parere tanquam domino ac regi, peccato: quod ad homines quidem attinet, sed perditos, atque in extremam usque miseriam proiectos. A libidine itaque, quod nulla habita ratione tum Dei tum hominum, quicquid libuerit uultis, uestrae ortum habent discordiae. At tu mihi miserabilem illorum sortem, qui sic appetunt quidpiam, intuere.

Concupiscitis, inquit, & non habetis.

Eò quidem spectant mortalium appetentiae, ut cupitis potiantur: quod si nequeunt, ecce tibi agmen actutum bellorum, en sectae, en seditiones, en discordiae, simultates, calumniae tandem, ac saeuae illae nunquam desiturae altercationes, coniunctaeque cum insidijs conspirationes. Agitedum, ex quo (oro) fonte erumpunt tam crebrae caedes? nonne hinc? dum quilibet suas quaerit explere cupiditates, nec potest?

Occiditis & zelatis, & non potestis adipisci.

Occiditis ex Graeco legimus, inuidetis. Quare inuidia ad aegrum illum animi dolorem, quo quis afficitur ex felici fortunatoque successu alterius, refertur: Zelus uero ad immoderatum rei alicuius amorem, quam quis sic immodice amat ac deperit, ut a nemine uelit in rabie illa amoris superari: ex quo fit, ut cum omnes timeat, omnes pro hostibus habeat: proinde uitam agit curarum sollicitudinumque plenissimam, iccirco miseram, dum non assequitur quae alium uel assequutum esse

esse conspicit, uel assequuturum timet. Eam ob rem ut continuis agitur intemperijs, ita in cæteros adeo rabido ac furenti debacchatur animo, ut & cœlum, & terram uno, & eo quidem confusissimo permisceat tumultu, ac strepitu. Vnde à sancto sene est additum,

Litigatis & belligeratis.

Et est perinde quasi diceret, & manu, & lingua, & animo nunquam quiescitis, quin in aliquem lites excitetis ac pugnas: una extincta emergit alia. Adeo quibusdam ea uidetur inquieta esse natura, ac pugna, ut aliquem semper habeant qui cum certent: iccirco est dictum, Litigatis & belligeratis: nec sic tamen uestre sedantur cupiditates. At qui re si aliqua, quæ ad uitæ usum attinet (absit luxus) egetis, à Deo certè bonorum omnium auctore petenda erit: sed in hoc à uobis, ut in cæteris, turpissimè peccatur: quòd quæ petenda sunt à Deo, à mundo, qui natura fallax est, petitis. Quòd si tamen suadet religio ut à Deo ipso petere debeatis, tum aut quæ non conueniunt petitis, aut modum quòd peti debent ignoratis.

Non habetis propterea quod non postulatis.

At dicet aliquis, non desunt qui inter nos postulent. Respondeo,

Petititis & non accipitis, eo quòd male petitatis, ut in uoluptatibus uestris insumatis.

Eo, inquit, animi proposito Deum, ut ea quæ cupitis administret, tanta sollicitudine rogatis, ut in usus ea turpes absumatis. Ergo ut prauæ sunt ac fœdæ uestre appetentiæ, ita & postulationes quæ fiunt Deo, de cuius benignissimo fonte tantum abest ut quicquam, quod non sit uobis profuturum, deriuetur. Consulit enim

uobis uel inuitis, & quæ uobis magis expediunt ignorantibus tam pius dominus.

Adulteri & adulteræ, nescitis quòd amicitia huius mundi inimicitia est Dei?

Idololatriam, facilemque ad alienos amatores transitum, relicto uiro legitimo, metaphoricè carpit. Infelix profectò conuersio eorum, qui amore sapientiæ cœlestis neglecto, ad amplexanda stercorea, mundi scilicet amicitiam conuertuntur: transfugiū sanè indignissimum uiro Christiano. Sic sunt illi, qui rupto foedere illo celeberrimo, percusso in exordijs fidei cum Deo, desciunt à promissis, fiuntque periuri ac fallaces: unde non iniuria adulteri & adulteræ à nostro Apostolo nuncupari merentur, quorūque aures hisce uelli admonitionibus desyderat, **A M I C I T I A** huius mundi inimicitia est Dei. Ad hæc,

Quicumque uoluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur.

Initio quidem hæc est cunctis numeris absoluta, atque suis lineamentis musicè admodum depicta. De hac intellexit Paulus cum ait, Qui in carne sunt, placere Deo non possunt: sed qui sunt eius, (nempe Dei) carnē suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. At uerò ista ægrè audiunt nostri uoluptuarij, qui in delitijs tanquam noui Heliogabali immerfi, nihil quod honestatem referat approbant. Hinc propterea oriri cernimus quòd loca ferè omnia profana, forsan & religiosa, nil iam in hac maximè plumbea ætate amare uideas quod delitiosum non sit ac molle: adeo tam cruentæ bestię latè diffusum est imperium, atque uel usque ad globum lunæ propagatum. O certè ignorantiam omnium propè mortalium, sed illorum maximè, qui priuato cultu ac
religio

religione se extra mundum esse uideri uolunt.

An putatis quòd inaniter scriptura dicat, Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in uobis?

Auct Iacòbus hoc toto uerborum contextu amoris illos diuini erga homines illicio ad resipiscentiam trahere: quos tamen efficacissimis utens argumentis in superioribus, ductis sanè à foeditate rerum quas amabant, commouere debuerat. Dixi, inquit, quòd quicumque uoluerit amicus mundi esse, inimicitiam mox Dei incurret. Rationem affero, quòd illum, qui uos uehementer amat, non redamatis. An censetis absque causa passim in scripturis legi spiritum Dei sanctum, qui per Lauacrum noui ortus iam cœpit habitare in uobis, ad inuidiam usque alterius amatoris, uos deperire, ferreque impatenter si quis in uestrà se insinuauerit amicitiam? Vos certè tam sublimis spiritus flagrantissimum in modum inuidet alteri: Ego, ait, sum dominus Deus tuus, Deus æmulator. Hoc est, is sum, qui ferre nequeo ut à me diuellaris, & ames alium: te totum solus appeto. Porrò uelle quempiam ualde atque unice amari, ab amore proficiscitur uehementi, impatienterque amantis. Sic Deus est qui

Maiorem dat gratiam,

Atque efficaciorē ostendit beneuolentiam erga suos, quàm mundus natura perfidiosus, aut quàm expeti unquam possit. Deus enim ut uera bona promittit, ita & fideliter quæ promisit seruat. Mundus uerò quemadmodum res falsas pollicetur, sic falsa fide quæ pollicitus est aut negat, aut fucum facit cum risu. Quis talem unquam obseruaret amantem. Quis non potius hoc uanissimo amatore contempto, alterum illum eligat sequaturque

quatúrque? qui sicut puriorem à suis cultum quàm aëtea sub Mose postulat, ita copiosiore sua impartit gratiam.

Propter quod dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Superbis (ut ferè sunt qui mundana tam anxie appetunt, ut diuinos oculos offendere in illis assequendis non uerentur) obijcit se Deus. Humilibus autem (ut semper sunt qui calcato mundo, cælestia & quærunt & contemplantur) suam dat gratiam: beneuolentiam nimirum, donaque illa ditissima, quæ neque oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ob suam immensitatem ascenderunt unquam. Quare

Subditi estote Deo: resistite autem diabolo, & fugiet à uobis.

Eam uos seruare oportet hac in re consuetudinem ac legem cum Deo, quam seruat mulier pudica in lege cõnubij erga uirum suum. Præest ille quidem, hæc subest: ille imperat, hæc paret. Quòd si diabolus, ut est natura acutissimus, inuidus, insidiator, à tam felici conatur uos seiungere connubio, uestramque inter uos beneuolentiam atque amorem infringere: repellite quàm primum sacrilegum, adulterum, mendacem: & sic minimo uestro labore fugiet à uobis. At qui nõ fugit Dominus, etiã millies à uobis expulsus: fugit uerò dæmon uel leuiter fugatus: adeò debilis, meticulosusq; factus est à Dei filio carnifex qui prius non nihil poterat. Hic apertè humanum arbitrium astruit apostolus. Gratia quidem, quæ est eius uniuersalis beneficentia, bonum offert, & suggerit: arbitrium uerò suggestionem non detractat. Quòd si uelle nostrum & consensio à Deo est ut uerè est: nostrum tamen id totum quoq; est per gratiam

tiam, immò iam nostra ipsa facta est gratia, simulac au-
tor gratiæ homo factus est: qui nō solūm gratiā ipsam
cum homine ueniens communicauit, uerūm etiam &
bonitatem, & iustitiam, & seipsum tandem equè nostra
esse uoluit, atque si nobiscum naturaliter orta essent, &
non potius gratis nobis concessa. Ergo

Appropinquate Deo, et appropinqua-
bit uobis.

Nulli dubium esse debet, conceptus animi omnes ho-
nestos, firmatāque uoluntatem in amore cœlestium,
ac sanctas demum operationes, a deo esse, ab eiusq; pro-
ficisci liberalitate & gratia: cui tamen nostri non displi-
cent conatus atq; exercitationes ad ea obtinenda, quæ
ultrò ipse elargiri solitus est. Quare cū audio à spi-
ritu Dei dici, Appropinquate Deo: ipsius agnosco mu-
nera, cognosco afflatus, cognosco & tum quidem cū
maxime inuitor robur mihi suppeditari, uiamq; quam
terere debeam complanari. Qui audit, inquit, dicat ue-
nio. Sic sanè uocatorum promptitudini, atque ad ea ad
quæ uocantur studio planè infractō & (ut sic dicam)
pertinaci adest Deus, in mentēque ita affectam placi-
dissimo delabitur susurro: perficitq; in anima ea omnia
quæ illi propter tarditatem molis huiusce corporeæ
deesse uidet. Atque ea est, de qua loquitur uir sanctus,
appropinquatio Dei ad animam. Vno enim atq; eodem
gradiuntur incessu ad Deum gratia & arbitrium in
corde humano. Quo circa qui alterum ab altero in sa-
lutis cursu seiungunt, illud conari mihi uidentur, quod
in struēdis ædificijs cæmentarij, qui calcem sine harena
aut harenam sine calce, in committendis lateribus aut
lapidibus submittūt. Fatendum igitur erit, tūc numen
animæ lassæ, ut eā uocat Esaias, præsto adesse, ac propè
fieri, cū ipsa numini propior fit, nec reluctatur uo-
canti,

canti, trahētiq; ad sublimiora. Verūm tu animaduerte, qua prius falce repurgandum sit iter, quā pedem, eò iturus quò cœlitus uocaris, moueas.

Emundate (inquit) manus ô peccatores, et purificate corda ô duplices animo.

Vocat duplices animo, qui nullo certo detinentur uitæ proposito, ut hi agunt, qui partim quæ Dei sunt, partim quæ mundi expetunt: nunc fouent carnem in delitijs, nunc spiritum in obsequio religionis: modò hoc, modò illud sequuntur uitæ institutum: & tandem neque hoc neque illud integrè assequuntur. Cæterū Manus in hoc loco, ut in multis scripturæ locis, pro actionibus ponit Iacôbus. Corrigite, inquit, uestras illas ueteres prioris uitæ actiones, ô uos qui hæctenus in uitiorum, errorūque uolutabro uersati estis. Resipiscite: uidete ne quid resideat in uobis uetustæ uitæ, nequid antiquæ uanitatis, atque adeo inueteratæ iam inconstantia ne uestigium quidem appareat in uobis, ô qui duplici inconstantique semper incessistis animo. Vultisne felices esse? Id (scio) omnes expeditis. En uiam uobis ostendo, compendiarium:

Miseri estote, et lugete, et plorate. Risus uester in luctum conuertatur, et gaudium in mœrorem.

Miseri estote, Græcis est, affligimini. Breuibus hîc crucem Christi describi uideo, derisam certè à plerisq; mortalium, cū tamen necessaria sit cū omnibus, tum uel potissimum illis, qui uitę incommoda, quò liberius ad cœlestia contemplanda euehi possint, tanti faciunt, quanti complures alij & commoda, & delitias. Afflictiones (inquit) carnis, fletusque salutaris ac mœror, uobis magis sint usui, quā risus, perniciofaque gaudia,

gaudia, & luxus diuturni. Ea quidem uel præcipua est filiorum Dei felicitas in terris, nihil commune cum mundo possidere. Quòd si quis appetit gloriam, si quis celsitudinem, si quis celebritatem, fiat ultrò humilis in cōspectu Dei: cuius natura est, demissos; tennes, uilesq; in oculis proprijs erigere, uereq; sublimes facere ac beatos. Et hoc est quod uult dicere senex noster cùm ait,

Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit uos.

Deponite, deponite fastum istum uestrum intolerabilem ô mortales, si quidem cupitis honorari. Deus ipse est, qui deprimat potentes & extollit humiles. A uestra etenim, arrogantiamne dicam an temeritatem, haud sat scio, liuor ipse mortiferus (si nescitis) oritur, à liuore autem detractio.

Et qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem.

Iudicium in hoc loco pro condemnatione posuit. Quid autem sit, aut quantum momenti habeat detractio, notior res est, quã ut nũc à me exponatur. Quòd si meum etiam iudicium, quid de hoc sentiam uitio, non graueris audire, dicam duobus uerbis. Detractor dæmon est: quare non mireris à Salomone dictum, fugiendum esse tanquam à facie colubri à detractore. Et ut nihil aliud illius impudentiam grauèque periculum manifestet, satis ualde ex uerbis huius apostoli comprehendi potest. Qui detrahit (inquit) fratri, detrahit legi: quasi non rectè præceperit abstinendum esse à detractio: atque hac sanè audacia condemnat legem tanquã superuacanea mādantem. Ita nostra est proteruitas atq; superbia, qui neq; Deũ interdum uerètes neq; homines, & sacra & profana effrontes uituperamus.

Si aut

Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex: unus est enim legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. Tu quis es, qui iudicas alterum?

Proximorum quidem errata à conseruis ferri debent, non iudicari: hæc præcipua est regula spiritus. In magistratibus uerò, qui uices Dei gerunt in terris, alia est ratio. Si quis igitur tam procax est, atq; impudens, ut legem, à Deo sancitam negligat: is indubiè haud factor legis quidem, sed arbiter censeri debet, quæ maxima diuinæ est prouidentiaè iniuria & contumelia: quando hominis est proprium parère, Dei autem, qui solus arbiter est uniuersi, in cuiusque manu uita omnium sita est ac mors, imperare. Iussit Deus amandum esse proximum ac ferendum, non illi obloquendum: proinde obloquutores mulctare solet, ac grauius punire: & tamen cum legem tum legislatorem deridentes nihil antiquius nonnulli habent, quàm ut fratrem, pro quo uiuificando mortuus est autor uitæ, deprimant, linguæq; uirulentia & atterant & occidant. Nam inter sicarios atque homicidas quî non annumerem obloquutores? Quî non eodem in eculeo ac furca suspendantur cum furibus & parricidis detractores? Quî non à uulgo & pueris (postquã ad tam ferale conuiuent exitium Principes) saxis lutoque, ac publica omnium acclamatione ab urbibus, à uicis, ab aris, à focis expellantur, proculque ab omni conuersatione humana exterminentur hi, qui præsentaneo ueneno linguæ pacem à mundo auferunt, leges abrogant, & religionem Christi totam (quod in se est) à mortalium cordibus extirpant?

Agite nunc qui dicitis, hodie aut crastino ibo in illam ciuitatem, & faciemus quidem

dem ibi annum & mercabimur, & lucrum faciemus (qui ignoratis quid erit in crastino. Quæ est enim uita uestra? Vapor est, ad modicum apparens, & deinceps exterminabitur) pro eo ut dicatis, Si dominus uoluerit faciemus hoc, aut illud.

Non tollit hîc apostolus prudentem ratiocinationẽ inter homines cùm quid agere instituunt: sed uanum illorum consilium, parumq; rationi consentaneum auferit studium, ac sollicitudinem adeò anxiam hisce potissimum in rebus, quæ ad mundum spectant, ut propemodum uideantur Dei immemores esse: iccirco commodum longa interposuit periodo, pro quo dicere debueratis, Si dominus uoluerit faciemus hoc aut illud. Tollit igitur (ut dixi) anxietatem illam nimiam, atque ad res mundi comparandas sollicitudinẽ, quæ in auaris insaturabilis esse solet. Cæterùm uolens illos penitus ab omni genere uanitatis abduci, utitur argumẽto ab incertitudine uitæ ac breuitate: Vapor, inquit, breuis est uita uestra, quæ antea penè quàm apparere incipit euanescit. Desinit ferè esse priusquam sit uita hæc præsens. Homo (aiebat Sophocles) spiritus est, & umbra tantum. Pindarus item umbrę somnium appellabat uitam hominis: umbram dicere non est ausus: adeò nihil propemodum uisa illi est humana esse conditio. Velut somnium auolans non inuenitur, clamabat antiquus ille theologus Iob. Attamen rem tam breuem, tam incertam, tam fugacem sic efflictim deamant plerique, ac si aliam diuturniorem feliciorémque, diuinitus quidem promissam, & iam in manibus positam, non præstolarentur. Vnde (oro) tanta fatuitas? unde tanta stupiditas animorum atque incogitantia? Omnes, ait David,

f sicut

sicut umbra declinauerunt, & ego sicut foenum arui.
Quid his uerbis potest esse concitatius? quid uerius?

Nunc autem exultatis in superbijs uestris.
Cum hæc uita, ait, breuissima nihil habeat cui tuto possitis fidere, cum tot casibus penè infinitis sit exposita, cum infortunijs pateat sempiternis: tamen perinde atque immortales essetis in mundo, cristas erigitis superbissimas, ac in utranque dormitis aurem securi futurorum.

Omnis exultatio talis maligna est.
Stulta, inquit, talis uestra est persuasio & maligna, uitæ longioris: stulta & illa, qua freti etiam in his, quæ æquè atque solent umbræ prætereunt, superbitis.

Scienti quidem bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

Hic apertè demonstrat se illis, quibus iam iter salutis innotuerat, scripsisse: quos etiam admonitos esse uoluit quanti foret periculi, scientiam tenere legis, nec factis legi respondere. Si persuasio (inquit) illa, de qua tam multa in superioribus, illis omnibus, qui spem non habent, quibusque nihil hominis à rogo superesse uideretur concedi posset: uobis non ita, qui diuinæ religioni consecrati quæ pergendum sit non ignoratis. Seruus certè ille (ut ait magister) qui cognouit uoluntatem domini sui, & non se præparauit, & non fecit uoluntatē eius, uapulabit multis: qui autē non cognouit & fecit digna plagis, uapulabit paucis.

C A P. V.

AGite nunc diuites, Plorate & ululate
in miserijs uestris, quæ adueniēt uobis.
Mirum quàm seuerè inuehitur Iacobus in diuites illos
qui

qui res mundi caducas, quibus uberrimè abundant, tanti æstimant, quòd cura egenorum contempta, se solum, immò secum & scorta, & canes, & parasitos infarciant: aut domi rodendas potius à tineis blattisq; inertibus, quàm à Christi pauperibus, recondant. De his sensit propheta cùm scripsit, illos adipem suum conclusisse. Hi certè quo fine dantur homini à Deo diuitiæ uidentur ignorare. Tales itaque cùm monitis tum minis urget, ut abiecto sensu illo sordido & auaro ad diuitias non sint immemores futuri examinis. Ecce, inquit, iudex ante ianuam cubat. Audite igitur, ô qui fortunam occipitio tenere arbitramini, quid sacer moneat Pater. Plorate ululantes propter calamitates quæ proximè uos manent. Ululate, flete: Væ uæ diei, quia prope est dies domini, & ueniet gladius. Pro extremo id prophetae uaticinium intelligi potest iudicio, quod de exitio Hierosolymitano scriptum uolunt interpretes. Ulula (inquit) abies, quia cecidit cedrus: sublatis enim de medio potentioribus, ac magis fortunatis, timeant fleantque ceteri diuites eundem expectantes exitum cum illis. De istiusmodi scripsisse hominum genere censeo Hieremiam in suis prædictionibus, ubi ait, Accingite uos ciliciis, plangite, & ululate, quia non est auersa ira furoris domini à uobis. Ergo quibusne fulcimentis uestra hæc sustentatis effugia ô diuites? En,

Diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, & uestimenta uestra à tineis comesta sunt.

Fingite iam uitam hanc effluxisse: quid? Nónne opes uestræ tanto sudore comparatæ abeuntibus uobis in putredinem conuertentur? Mauultisne igitur ipsas uel computrescere, uel à uermibus consumi, quàm egenis quod suum est impartiri? heu socordiam.

Aurum & argentum uestrum æruginem

contraxit, & ærugo ipsa in testimoniū uobis erit, & māducabit carnes uestras sicut ignis.

Nisi mihi persuaderem beatum patrem hæc scribere diuitibus, auaris, et crudelibus, iurarem sanè nihil aliud esse diuitias accumulare, quàm perpetuos condere cruciatus in die iræ furoris domini: ex his maxime quæ sequuntur.

Thesaurizatis uobis iram in nouissimis diebus.

Aurum (ait) uestrum, argentūmq; defossū humi contraxit æruginem. At ea ipsa ærugo in testimonium uobis erit: hoc est, ipsa putrefacti apud uos argenti atque auri memoria uestras excruciat animas, carnesq; uestras: carnes, inquam, illas tam molliter educatas ignis instar exedet. Exaggeratio hæc est ad excitandum pœnarum futurarum metum. uide autem æquissimam Dei compensationem: nam qui in præsentī uita opes, nulla habita ratione æquitatis, sibi comparant: hi etiam in futura Dei iram pariter cum diuitijs sibi reponunt: quæ quidē cōpensatio neuiquam uidetur modò, uidebitur autem in extremis diebus, quando mors depascet eos. Tales profectò sunt thesauri diuitum illorum, qui usuris, incommodisq; cæterorum aucti, furcam tandem sibi, posteris item suis perniciem asciscunt, ut nonnullos etiam nos iam senes uidimus. Thesaurizate (inquit Christus) thesauros in cœlis, quos neque ærugo, neque tineæ demoliuntur. Hi sanè sunt thesauri filiorum Dei, quos diuites in fide suprā appellauit uir sanctus. De cæteris uerò illis, quorum uestimēta, aut gemmæ, ne semel quidem in decennio solem uiderunt, sic scribit noster apostolus.

Ecce merces operariorum qui messue-
runt

runt regiones uestras, quæ fraudata est à uobis, clamat, et clamor eorum in aures domini sabaoth introiuit.

Est hoc peccatum de numero illorum, quæ uociferantur ad dominum, & de quo sic cautum est in lege Moysi: Eadem die (inquit) reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum: ex eo sustentat animam suam. Laborem messium ponit pro omni genere operarum quæ fiunt in agris, domi etiam apud ditiores, ut pote qui grauior sit cæteris. Quòd si erga istiusmodi sudantes, atque in feruido illo æstu soléq; puluerulento laborantes crudeles sunt diuites, quæ erga alios erunt humaniores? Fraudastis, inquit, illos sua mercede, qua cum suam, tum filiorum sustentant uitam. Cor certè habent æneum auari, si ad ista non commouentur. Quid crudelius unquam uel ab ipsis Cyclopibus expectari potuit? Clamant interdum pauperes, suaq; fraudati mercede per triuia suam lamentantur sortem: siquidem occlusa est illis uia ad principes propter immanitatem sitimq; insaturabilem aulicorum. Iudices uerò ac magistratus, habita in primis ratione opulentiorum, aures habent plumbeas ad miserorum gemitus ac fletus. Verùm enim uero ea ipsa impietas, ipsa inclementia, ipsa feritas horrendas ad Deum emittit uoces: qui, ut est perpetuus miseræ turbæ patronus, sic suum illis in propheta pollicetur fauorem. Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam. Cæterùm dominum sabaoth perinde est Latinis, atque dominum exercituum, hoc est, potentissimum. Ne putetis, inquit, pauperem destitutum esse penitus, habet enim potentissimum protectorem Deum, qui pauperum iniurias ad se pertinere uoluit. Vos tamen hisce auditis pariter & derisis,

Epulati estis super terram, et in luxurijs enutristis corda uestra, ut in die occisionis.

Vos, ait, interim quòd illi fame periclitabantur, lasciuebatis, lautèque conuiuia frequentantes omni uoluptatum genere uestros saginabatis animos: id est, & corpore & animo toti in patinis eratis (hi sunt, ait, iudas, in epulis suis maculæ conuiuantes.) Et hoc quidem tanquam in die, quo scilicet occiduntur uictimæ, quo sanè tempore festiuiores solent esse dies, atque hilariores: Omnes, inquit, dies perinde curandis corporibus impendistis, quasi perpetuò dies festi essent, & geniales. Vos (malum) in die ipso, quo occidendus erat agnus umbratilis, occidistis uerum.

Addixistis, et occidistis iustum, et non restitit uobis.

Vendidistis, mortiq; destinastis iustum: ita Addicere nonnunquam à Latinis usurpatur. Iustum porrò ad Christum referunt: neque iniuria. Volens enim rei grauitatem ostendere in explicanda sæuitia diuitum erga pauperes, mortem domini I E S U iusti interposuit: qua audita æquè esse intelligerent pauperem opprimere, & suo defraudare uictu, atque Christum occidere. Ergo qui pauperem negligit, illiq; mercedem sui sudoris aut negat, aut in longum protrahit, Christum occidit, atq; iterum affigit cruci. Hæc est finitio tanti Apostoli, axiomáque clarius quàm quod obscurari debeat à solitis, uel res ipsas impartibiles tanquam atomos parti-ri, frustatimq; concidere. Cùm tam igitur horrendum scelus commiseritis, delitijs tamen ac uoluptatibus securè operam nauatis, cùm uobis potius ob Iesum Deum perpetuò lugendum esset: atque id magis ideo, quòd tam potens dominus & iustus suas dissimulat iniurias:
neque

neque etiam millies laceſſitus reſiſtit uobis : adhuc uos tolerat, fertq; ueſtram prauitatem, ne dicam malignum animum, atque obſtinatam in malis uoluntatem. At uobis parumper omiſſis, uos Chriſti pauperes alloquor.

Patientes eſtote fratres uſque ad aduentum domini.

Suadet patientiam, nempè certam futurorum bonorum, uitæq; promiſſæ à Deo, expectationem afflictis laborantibusque ſub onere crucis Chriſti. Non uos, ait, poeniteat fortis ueſtræ : neque illis præterea, qui proſpera abutentes fortuna, uos inſectantur petulanterq; derident, inuideatis. Adhuc paululum, & qui uenturus eſt ueniet. Tolerate itaque forti animo, confiſiq; diuinis promiſſionibus, Dei aduentum, qui nequaquam procul eſt à foribus, expectate.

Ecce agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat pluuiam temporaneam & ferotinam.

Pulcherrimam affert ſimilitudinem ſolertis agricolæ, qui commendato terræ ſemine, quæ ad augmentum frugum faciunt ſpe firma præſtolatur : alioqui neque fereret, neque tot ferret labores, arando, ſtercorando, glebâſque uomere toties uerſando atque ad ſuſcipiendum nouum ſemen aptando. Pulchram, inquam, ſimilitudinem prudentis agricolæ illi ipſi aptiſſimam, qui in campo ſpiritali excolendo ſeſe exercet, inducit. Is multa in primis ſibi proponat dura adeo atque aſpera ferenda eſſe, ut penè intoleranda uideri poſſent, niſi compertiſſimū haberet illa omnia à cœleſti patre tanquam inſtrumenta ad ſubigendam fidei tellurem ſuis proponi: nam quæ ſunt agricolis & raſtra, & uomeres, & ligones, & dentalia, atque id genus alia ad excolen-

dos agros necessaria, idem ferme sunt filijs Dei in aruo dominico ærumnæ, afflictiones, aduersitates, dura imperia, exilia, & mille aliæ species mortis. Quarum sanè rerum stimulo atq; attritu expergefactæ piorum mentes, dici non potest quanto cum oblectamento suas perficiant operas in fundo uirtutũ haud interim animum à spe mercedis abijcientes. Eas quidem non præterit in aduentu eam patris familias tutam certamque seruari. Quòd si tardior, quàm illorum fert desyderium fruendi optatis, uidebitur: agricolæ patientiam imitari ne pigeat, qui iacto semine tempus colligendæ melsis opportunum patientissimè opperitur. Sic Deus opem fert suis opportunè: nam nihil temerè agit tanta maiestas, nihil præpropere, nihil summa absque ratione atque ordine: utpote qui cuncta in pondere & mensura sapientissima collibrat prouidentia. Habet quidem crux suum tempus, habet & suum gloria: tantum qui in istiusmodi descenderunt harenam animũ in ferendis aduersis non despondeant. Cæterùm pluuiam temporaneã pluuiam intelligit illam primam, quæ sementem statim sequitur & comitatur: serotinam autem quæ postea, ut grandescant fruges, & maturescant. Ita sunt dona Dei, quæ sua cõceduntur maturitate: tantum abest ut quicquam præcox à felicissima illa uitæ arbore decerpi possit.

Patientes igitur estote & uos, et confirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquauit.

Ne sitis, inquit, animo meticuloso, & ancipiti interim quod ueniat dominus. En prope est, fertq; secum præmium illud uobis ab orbe condito præparatum, à uobisq; tanto calore fidei tum optatũ, tum spe solida iam repertum. Latétne uos eum in Deo esse morè erga suos, ut tum quidem necopinato appareat, cùm res prorsus deplor

deploratae uidentur? preciosum fructū uocat fructum (ita sunt ut plurimum res preciosae) & carū & gratum, quiq; multo redeat foenore ad agricolas.

Nolite ingemiscere fratres alius aduersus alium, ut non condemnemini.

Maxima hi sunt digni reprehensione, qui morā in Deo ad ferendas suis suppetias accusant. Hi quidem, si quid durum emerferit & calamitosum, se statim infelices clamitant, queruntur, atque alijs qui mitius habent inuident, eosq; fortunatos existimant. Hinc porrò querimoniae, hinc suspiria, hinc plusquam foeminei audiuntur eiulatus & gemitus: quae sanè omnia indicia sunt impatientis nimium animi, deque spe futurorum planè incerti. Haec igitur summa est eorum propè, quae ad afflictorū consolationem à sene sancto audiuius adducta, & ut efficacius, quae dixit illorum infiderent animis, atq; ad meliora erigerent, de aduentu domini nonnulla replicat.

Ecce, ait, iudex ante ianuam assistit.

Iam uos, inquit, temporis breuitas, certitudo praemij, iudicisq; qui iam pulsat ostium beneuolentia consolari debent. Nihil certe quod momentaneum sit terrere uos debet. Manet autem uestra in caelis dignitas, manet gloria, manet immortalitas, quae nulli huiuscemodi obnoxia est miseriae.

Exemplum accipite fratres mei laboris et patientiae prophetas, qui loquuti sunt in nomine domini.

Confirmat illorum animos exemplo ueterum, qui nullo metu, iniurijsq; tyrannorum nullis exterrefacti, Dei iussiones impauide diuulgarunt. Id ferè est quod dicere uult apostolus, cum ait, illos locutos fuisse in nomine

domini: hoc est, à Deo missos. Vide argumentum: Si legati Deo carissimi tam immaniter habiti sunt à mundo, ut scitis: quid uos ne serui quidem extremi, tam impatienter illius iras, uobis nimirum debitas, toleratis? Non uos igitur soli neque tam acerba, neque tam diuturna perpessi estis. Duriora quidem pertulerunt prophetae, homines certe illi, sed qui terrores mundi fortissimè contempserunt. Sæpe, ait sponsa, expugnauerunt me à iuuentute mea: supra dorsum meum arauerunt aratores, prolongauerunt sulcos suos. Vide mysterium crucis etiam ab ipso primo rerum exordio à sanctis patribus cum cognitum, tum immensa animi alacritate frequentatum. Nos uerò ignaui nihil tam horremus in uita, quàm Christi crucem ab omnibus (malum) iam pro fabula habitam, & irrisam. Et tamen

Beatificamus eos, qui sustinuerunt.

Ea est probitatis natura, ut ab improbis quoque laudari soleat. Vnde cernimus contaminatissimos etiam homines, & libidinosos, laudare in alijs temperantiam & continentiam. Virtus tamen ac probitas etiam sine laudatore laudabilis est, dignaque cum amari, tum tacita quadam admiratione & suspici & honorari. Si ueteres, inquit, illi præcones Dei, ac uates, tam saeva perpessi sunt à tyrannis, non est cur uos uestram execremini sortem tanquam insolitam, ac nouam filijs Dei: cum maximè sic malè habitos non miseros illos quidem, aut à Deo desertos censeri fas sit: sed beatos etiam in terris, sed felices, sed ipsissima electionis uasa, atque misericordiae. At uerò quo unum tandem, alijs omisis, antiquissimum præclarissimūq; patientiae exemplum in medium afferamus.

Sufferentiam Iob audistis & finem domini uid

ni uidistis, quoniam misericors dominus est, & miserator.

Putant nonnulli, finem hinc domini ad Christum referri, quem pater post crucis ignominiam gloriosum effecit. Alij, quos in hac parte sequor, totam hanc dictionem de Iob dici ad hunc ferè modum opinantur. Audistis à patribus nobilissimum patientiæ exemplum in Iob, quam immensam scilicet malorum struem pertulerit impauide, præterque naturam humanæ conditionis. Contrà etiam spectastis tanquam in uulgatissimo theatro quem illi finem calamitatum dederit dominus, nempe celeberrimum nomen, rerumque omnium, quarum iacturam patiētissimè tulerat, multiplicationem, honoratissimamque, compensationem. Nam (ut legimus) dominus benedixit nouissimis Iob magis, quàm principio eius. Causa uerò? quia misericors est, & miserator: hoc est, infinitum in modum est misericors. Nullo certè terminatur fine Dei misericordia. Quòd autem homo natura caducus & fragilis, sexcentis die una expositus sit infortunijs, id corruptæ illius conditioni adscribi potest: quòd uerò post infortunia nanciscatur felicitatem, finisq; illius miseriarum sit gloria, iam istuc opus humanam excedit uirtutem. Ergo Dei id totum esto, quicquid præter naturam fit excellens & salutare in homine. Quare à uenerando sene est dictum, Vidistis finem domini.

Ante omnia autem fratres mei nolite iurare neque per cœlum, neq; per terram, neque aliud quodcumq; iuramentum. Sit autem sermo uester, Est est, Non non: ut non sub iudicium decidatis.

Artuat

Artuatim (ut sic dicam) suam exponit doctrinam uir sanctus. Vetat inter cætera iuramentum, ne ex usu longo & frequenti peierandum sit. Sic Christus, Sit sermo uester est est, non non: hoc est, Tuum est, sit est: Tuum non, sit non. Certè iustitia Pharisæorum erat non peierare, Christianorum uerò non iurare. Quòd si tamen actis necessitate iurare libet, ut olim iurauerunt prophætæ & apostoli, uel in primis Paulus, eo quo permisit Deus modò in Hieremiæ uaticinijs iurandum erit. Iurabis (ait) uiuít dominus, in ueritate, in iudicio, in iustitia. Hæc forma debet seruari apud iudices præsertim ne tam audacter, ut nunc fit, à quacunq; hominum fæce tam sacrum opus exigant, tormentisq; & minis, extorqueant. Iurabis (inquit) in ueritate: hoc est, quò ueritas appareat & firmetur in iudicio: nõ temere & ubique, sed prius considerata rei necessitate & grauitate. Cæterum in iustitia, ut pro æquo, & iusto, honestoque iures. Verum iuramentis, ut monet Ecclesiastes, non assuefacias os tuum, ne sub iudicium (condemnationem intelligit) decidas. Quamquam sacrosanctum semper habitum fuit à patribus iusiurandum, quo uiolato maximæ irrogabantur poenæ uiolatoribus: tamen hunc morem, sanctissimum sanè ac uenerandum nostris è tribunalibus pridem excelsisse quis non uidet? Eam ob rem illud accidere necessariò uidemus, ut tantundem iam credas iurato quàm iniurato: adeò frequentiam istiusmodi turpis usus assuendi in leuissimis quoque rebus iuramenti totum ferè orbem occupasse tum cernimus, tum à nostratibus tam ferum monstrum tolerari sanè quàm querimus. Addit præterea senex sanctus, Neque per coelum, neque per terrã: ne uidelicet quidpiam illis diuinitatis tribueretur: nam per maiorem se iurare homines consuescunt. Ad hæc erant inter Iudæos, non solùm inter Aegyptios & Chaldæos, à quibus omnibus

non

non paruam uim superstitionum hauserant Iudæi, qui
 coelorum lumina colerent, illisq; tanquam dijs sup-
 plicarent. Hos obiter sapientissimus senex à nefario
 illo cultu ac religione remouet: nihilq; aliud in uerbis
 illis intelligi uult, Est est, Non non: quàm si quid con-
 firmant, ex animo (nihil aliud addendo) confirmant.
 Si quid negant, ex animo negent: nec aliud, quàm quod
 ore proferunt, in corde habeant. Quod uitium, moremq;
 nefandum, simulationis nomine designant expositores.
 Quare quibusdam placuit, Ne in iudicium decidatis,
 ne in iudicium simulationis incidatis, interpretari, atq;
 ex Græco transferre. Vtrunque apostolico candori ser-
 uire arbitror. Iam in sequentibus aperto iam ulceri,
 morboq; ferè omnium detecto medelam tanquã eru-
 ditissimus medicus his adhibet uerbis.

Affligitur aliquis uestrum, oret: æquo ani-
 mo est aliquis, psallat.

Ad mouet, ut dixi, medelam morbo maximè consenta-
 neam. Si inter uos, ait, sit qui à mala exagitetur fortu-
 na, atq; imparem se diris aduersitatum ictibus sentiat,
 suffugium habet orationis præsentaneum ac tutum. Li-
 ber est, aut æquo robustoque animo res duras tolerat,
 ne insolescat, sibiq; quod est Dei proprium arroget: un-
 de hymnis panegyricisq; Christiano uiro dignis Deo
 (id psallere est) ob liberationem immunitatemq; à ma-
 lis gratias agat.

Infirmatur quis in uobis? inducat presby-
 teros ecclesiæ, & orent super eum, ungentes
 eum oleo in nomine domini: & oratio fidei
 seruabit infirmum, & alleuiabit eum domi-
 nus: & si in peccatis sit, remittentur ei.

Institut

Institutum illud extremum unguendi morientes ex hoc loco sumpsisse uidetur Ecclesia, ut ferè omnes tractatores sacramentorum hùc spectant, sumpta tamen auctoritate à Christo, ut in Marci euangelio est uidere. Quid autem præ se ferat mysterij unctio illa, sic scribit Augustinus: Ipsa olei sacri delibutione spiritus sancti typica unctio intelligitur: quam sanè rem, ac sensum, ante omnia non nescire opus est egrotum cui tale adhibetur ministerium: quo intelligat quanta cum fiducia exire debeat ex hoc mundo, quippe cui inter manus, orationésque astantium præsentem spiritu sancto, cuius ope seruari debet, è corpore demigrandum sit. En quàm lætandum sit illi, cuius mors tam dignis fulcitur ministris: fide nimirum, seniorum sanctorum ministerio, orationibúsque à fide profectis, ac consolatore illo tam necessario, ac tutore spiritu Christi, cuius præsentiam, uenerãda ea unctio adesse significat. Infirmatúrne (ait) aliquis ex uobis? Audite legatum Dei quid hac de re sentiat. Seniores primùm fideles, ac sacerdotes accersat: non dico sacerdotes Babylonios, aut Magos, aut astrologos, aut diuinatores, qui uel ipsis mundi regnatoribus imponere consueuerunt: sed Dei, suæq; sanctæ Ecclesiæ sacerdotes: qui cum pudicis ornatu sint moribus ac sanctimonia, Deum orent pro ægritudine affecto. Atqui (ne dubitetis) oratio fide nixa seruabit infirmum quamuis grauiter laborantem. Neque id porrò solùm (tanta uis est fidei) uerumetiam condonabuntur ægroto si quæ unquam admiserit peccata: modò non desit fides, condimentum utiq; cum orationum, tum cæterarum rerum omnium, quibus pietas religionis sustentatur. Magna profectò uis est orationis ad Deum assidue, magna sacramentorũ, si fide ea qua conuenit quis imbuatur. Haud solùm enim corpora (si sic expediat egrotò) à morbis, sed & animas à peccatis istiusmodi remedijs

dijs subleuari affirmat. Verùm totum istud negocium coniunctæ fidei preces in sacramentis perficiunt. Nam talibus (ut sic dicam) incitamenti placatus pater, spiritum filij sui ad nos, quamuis scelestos ac profugos, tum mittit, tum suum in nobis habere domicilium immò regnum, dominatúmque, & imperium, ne in nobis regnet peccatum, & iubet & uult. Quæ omnia cunctæ illæ actiones ac ministeria, quæ in distribuendis fieri sacramentis cernimus, occultissimum in modum præ se ferunt. Alioqui leuiter & temerè ad sacramenta accipienda se se quempiam insinuare, aut in ipsis impariendis conficiendisq; indoctos, uitæ uel qualitate cum sordidos tum infames promouere: censendum est, neq; illos qui imbuuntur, neque qui imbuunt antiquam ueterum seruare institutionem ac legem: qua nimirum cauetur, ne quis pollutus in sacramentis pertractandis se se immisceat. Pura omnia uult esse Deus suo in obsequio. Sed de ijs satis: penè commentariorũ legem oblitus longius forsitan quàm par fuit diuagatus sum: quare unde digressa fuit reuertatur oratio.

Confitemini alterutrum peccata uestra, & pro uobis orate inuicem, ut saluemini: multum enim ualet deprecatio iusti efficax. Quo, inquit, penetratior fiat oratio fidei, danda est opera, ut quilibet infirmitatem indigentiamque agnoscens suam, cæteris benignus sit cadentibus, nec à mutua iniuriarum confessione ac uenia abhorreat. Alter igitur alteri acceptas remittat iniurias. Sentit hîc de quotidianis offensionibus Christianorum inter ipsos, quos uult mutuò in gratiam redire, & est perinde quasi diceret: Reconciliamini inuicem, noxasque mutuas fatemini, uicissimq; condonate, orateque mutuò ut sanemini: nam uberrimum affert fructum uiri iusti oratio tum assidua,

dua, tum efficax. Hanc huius loci expositionem non sum ueritus ponere, fultus sanè, ac tectus omnium ferè ueterum expositorum & umbra & autoritate. Cæterùm de cōfessione illa, qua nos utimur, quàm maximè certè momenti & necessarij, præter hanc, alias etiam habet diffinitiones Ecclesia & firmas & tutas. Per metastet licet suo in robore tam necessarium nostræ corruptæ naturæ remedium. Et certè non est tam profligatæ uitæ quispiam ac deploratæ, qui non experiatur (si uerum fateri uelit) quanto onere, quantæue mole ac sarcina se liberum sentiat & expeditum, si oblatam istius generis medelam eo, quo conuenit modo, fide scilicet rata, pœnitentiæque illa, quæ à pertrito corde, ac conscientia afflicta, atque in ara crucis combusta proficiscitur, non aspernatur. Ac in primis fucum sibi fieri à se ipso non sinat ullum, fingatque se prorsus mundatum, si consuetudinem solùm, neque aliud præterea, respexerit. Consuetudini quidem parendum est, modò quæ comitari debent consuetudinem non desyderentur.

Helias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. Et rursus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.

Adducit in causa orationis, quæ suis perfecta sit numeris, sanctissimi prophetæ exemplum: qui orando tam potens fuit, ut penè Deum ipsum, alioquin iratum iuxta, et propter peccata tum Regis tum populi irritatū, sibi obtemperare coegerit. Helias, inquit, homo erat mortalis, nostri similis, uarijs scilicet obnoxius miserijs ut nos: attamen oratione cœlum, ne dicam cœlorum machinatorem, ita subegit, ut pluuiam quando uoluit cohib

cohibuerit, quādo item uoluit attulerit. Quòd primùm inedia laborauerit tantus uates illud indicio fuit, quòd à uidua in Sareptha, cui uix pugillus farinae paulumq; olei in lecyto domi afferuabatur, pastus fuit. Quid illud maximè imbecillitatis signū? A minis, ut sacri referunt annales, Iezabelis exterrefactus aufugit, abiitque quocunq; eū ferebat uolūtas. Ita igitur erat Helias charissimus tamē Deo & gratus. Dicit apostolus noster quantum ualeat atq; impetret à Deo precatio hominis fidelis. Si pijs itaq; unius uiri uotis coelū quasi incantatū dicto parens fuit: mirūmne uideri debet Deū multorū sanctorū hominū precibus iri placatum? At illud considerandum: permagnū id quidem esse, si quis cōmunibus multorū precibus à morbo aliquo corporeo membrorū leuetur: uerūm illud maximū omnium planeq; diuinū, si animi morbo succurratur. Quare commodū intulit:

Fratres mei, si quis errauerit à ueritate: & conuerterit quis eum, scire debet, quòd qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiaē suae, saluabit animam suam à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Si quem ex uestro coetu, inquit, ab itinere iustitię, à lege Dei, à Christoq; deerrare contigerit: fidumq; aliquem Dei ministrum, qui se moneat, atq; ad omissam bene ueniendi semitā reducat, inuenerit: nō solūm ipse qui monitus est à morte seruabitur æterna: uerumetiā ille qui monuit: in hoc sanè functus Dei natura, cuius propriū est seruare, coelū ipsum demerebitur: hoc est, actu ipso charitatis raro, atq; apud proceres mundi ac uultuosos insolito, cumulum quamuis immensum atq; enormem peccatorum teget: &, ne amplius à Deo, quē in hac parte imitatus est, imputentur, ueste operiet stragula.